



מדרשית אמי"ת קמה
מדרשיה תורנית מדעית קהילתית
לבנות בירוחם



תולדות עם ישראל – יחידה ו' + ט'

ה'ישוב היהודי בא"י והגנוסה הציוני מפקוקפ
מחמק העזאס השנייה ועד הקמק המחנה הגרצ"ט-
גר"ח 1939-1948

ה'בעיוג יסוד מחנה ישכא בעשורים הכאשונים
אקיומה

חוברת ה'
חשע"ג

ערכה וליקטה: עובר ינאי

תוכן העניינים

היישוב היהודי בארץ ישראל והתנועה הציונית מתקופת חלחול העולם השנייה עד הקמת המדינה (תרצ"ט-תש"ח, 1946-1949)

פרק א: היישוב היהודי בארץ ישראל והתנועה הציונית בתקופת המלחמה
שיתוף פעולה עם הבריטים תוך מאבק בהם.

- א. שיתוף: גיוס לצבא הבריטי, הקמת הבריגדה, הצנחנים.
- ב. מאבק: 1. עלייב בלתי לגלית (העפלה) מאירופה ומאמצות האסלאם.
2. התיישבות גוש עציון.
3. מחתרות- עמדותיהן ופעילותן במלחמה, ניסיונות התיישבות בנגב.

פרק ב: המאבק להקמת המדינה (תש"ה- תש"ז, 1945-1947)

1. מדיניות ממשלת בריטניה לאחר המלחמה, גורמיה וביטוייה.
2. תגובת היישוב לנוכח האכזבה ממדיניות בריטניה: תנועת המרי- פעילותיה ופירוקה, המשך פעולות המחתרות, העפלה מאירופה ומאמצות האסלאם, התיישבות: הקמת 11 הנקודות בנגב.
3. ארץ ישראל בזירה הבין לאומית- ועדת החקירה האנגלו אמריקנית- מסקנותיה והצעותיה, העברת שאלת ארץ ישראל לאו"ם, ועדת אונסקופ, ההצבעה בעצרת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947, תגובת היישוב היהודי ותגובת הערבים.

פרק ג: מלחמת העצמאות

1. התקופה הראשונה: המלחמה מ- 30 בנובמבר 1947 עד ה- 14 במאי 1948 (יז' כסלו תש"ה- ה' אייר תש"ח). הכוחות הנלחמים, המצור על ירושלים, תכנית ד', מבצע נחשון, נפילת גוש עציון.
2. הכרזת המדינה- הקמת צה"ל ופירוק המחתרות.
3. התקופה השנייה: פלישת מדינות ערב ובליתות, המערכה על ירושלים, נפילת הרובע היהודי, הפוגה ראשונה.
4. הסכמי שביתת הנשק.

בעיות יסוד במדינת ישראל בעשורים הראשונים לקיומה

פרק א

מאורעות שהסעירו את מדינת ישראל: משפט אייכמן

פרק ב: בעיות בטחון במדינת ישראל

הקמת אש"ף, הרקע למלחמת ששת הימים, המלחמה ותוצאותיה.

היישוב היהודי בארץ ישראל והתנועה הציונית בתקופת המלחמה

הדילמה

מלחמת העולם השנייה פורצת לאחר פרסומו של הספר הלבן השלישי. הישוב היה בדילמה קשה ביותר: **מצד אחד** הוא אינו יכול לשתף פעולה עם גרמניה הנאצית, האויב הגדול ביותר שקם לעם היהודי, אך **מצד שני** מדיניות בריטניה כלפי העם היהודי ברורה- למנוע אפשרות להקים מדינה יהודית (ספר לבן שלישי). מצב זה שונה ממלחמת העולם הראשונה, בה ליהודים היו שתי אפשרויות והישוב יכול לשקול את צעדיו ולהחליט.

מגויסים יהודים



מדיניות השיתוף והמאבק של בן גוריון

מציאות זו הביאה את בן גוריון לטבוע את הסיסמה "עלינו לעזור לאנגלים במלחמתם כאילו לא היה ספר לבן, ועלינו לעמוד נגד הספר הלבן כאילו לא הייתה מלחמה".

I. מטרת וסיבות לשיתוף פעולה עם בריטניה

- היטלר אויב משותף של הבריטים ושל היישוב. בריטניה עומדת בראש הלוחמים בהיטלר, ולכן יש לסייע לה ולקחת חלק בשבירת הנאצים. (על אף העובדה שבאותם הימים עדיין לא הוחל במלאכת ההשמדה).
- היישוב קיווה ששיתוף פעולה שלו עם הבריטים יביא לביטול הספר הלבן השלישי (הקמת בית לאומי ע"י עלייה והתיישבות), סיכוי לחידוש הברית עם בריטניה (תוך הבלטת הניגוד בין יהודים לערבים).
- רכישת ידע צבאי ואסטרטגי יתרון לחיזוק כוחו הצבאי של היישוב.
- שינוי במצבה של הציונות בעקבות הסדרי שלום שיחתמו לאחר המלחמה, תביעה להקמת מדינה יהודית.
- יצירת קשר בין יהודי א"י והתפוצות כאשר לאט לאט גרמניה הולכת ומשתלטת על שטחים באירופה.

II. יחס הבריטים לגיוס היהודי-הסתניגות

הסיבות להסתניגות הבריטים לגיוס היהודי:

- בתחילת המלחמה עדיין לא הורגש המחסור בכוח אדם.
- הקמת כוח צבאי יהודי הייתה עלולה לעורר את התנגדות הערבים, ולפגוע בעיקרון השוויוניות.
- השתתפות כוח יהודי במלחמה עשויה לחזק את תביעותיה הפוליטיות לאחר המלחמה.

מגויסים ערבים, לשם איזון



ביטויים להסתניגות

- הבריטים דרשו התחייבות של הלוחמים היהודים לשרת בכל מקום שישלחו. מצב זה יצר חשש להפקרת היישוב.
- הבריטים רצו להקים יחידה מעורבת מיהודים וערבים הן בגלל שלא רצו להרגיז את מדינת ערב והן בשל חיזוק מעמדה של הסוכנות. הסוכנות התנגדה לכך.
- הבריטים סרבו לקבל את כל המתנדבים היהודים.

III. המשמעות והחשיבות של הגיוס לצבא הבריטי

- הגיוס העמיק ביישוב את תחושת ההתנדבות, התנדבות למשימות לאומיות.
- מגויסי היישוב הביאו עמם ידע צבאי עצום שנרכש במהלך המלחמה וסייע ליישוב ולמדינה בדרך ולאחר הקמתה (אימון צבאי, ציוד, ידע בלחימה בשטח בנוי, בניית ביצורים).
- מבחינה מוסרית היישוב הרגיש שותף במלחמה נגד הנאצים.
- מגויסי היישוב הצליחו ליצור קשר עם יהודי הגטאות, עם פריזנים ושארית הפלטה ולהביא את בשורת היישוב במסגרת המאמצים להצלת ילדי השואה.

 חיזוק שיתוף הפעולה עם בריטניה למרות קיומו של הספר הלבן. הדבר חשוב גם לגבי המשך המערכה שלאחר המלחמה.

 היהודים הוכיחו לבריטים על מי ניתן לסמוך, מי הגורם המהימן.

IV. סיוע לבריטים

סיוע צבאי לבריטים:

1. גיוס לצבא הבריטי

בזמן שהמאבק המדיני והציבורי מתנהל להקמתה של חטיבה יהודית עצמאית לוחמת במסגרת הצבא הבריטי התגייסו חיילים עברים בכל היחידות טייסים, מודיעין, חפרים.

2. פעילות המחתרות

ההתמודדות בארץ לא הייתה פשוטה. רוב ערביי ישראל נטו לצד הנאצי, וכוחות ההגנה הצטמקו בגלל הגיוס המאסיבי לצבא הבריטי.

הגנה ופלמ"ח (הסמל שני שיבולים עם חרב)

עיקר התפתחות ההגנה בזמן מלחמת העולם השנייה היא בהקמת הפלמ"ח. הפלמ"ח הוקם ב-1941 בלחץ של יצחק שדה והתנועה ההתיישבותית ובהסכמת הבריטים. הציוד וההכשרה ניתן ע"י הבריטים.

3. צנחנים

רקע

עד לחורף 1942 היישוב שיתף פעולה עם הבריטים כדי להגן על המפעל הציוני (למנוע את כיבוש הארץ בידי הנאצים) הידיעות שהגיעו בסוף 1942 על ההשמדה באירופה הביאה לרצון לסייע ליהודי הגולה. נוצר מגע בין הסוכנות היהודית ובין המודיעין הבריטי ושני הצדדים הגיעו הציעו תוכנית להצנחת צנחנים בבלקן.

מטרת הבריטים: הבריטים רצו בצנחנים כמרגלים להעברת ידיעות מודיעין.

מטרת היישוב: היישוב רצה אותם כשליחי התנועה הציונית באירופה, ליצור קשר עם היהודים, לסייע להם לברוח, לעודד את תושבי הגטאות ולמרוד.

המתנדבים אומנו ע"י הבריטים. 37 נשלחו כצנחנים לאירופה הכבושה.

המטרות בשליחת הצנחנים לאירופה

1. ארגון יהודי המעודד למרד בנאצים.
2. פעילות מודיעינית בעבור הבריטים.
3. פעילות ציונית שתחזק את הקשר של יהודי התפוצות עם יהודי הארץ (ארגון העלייה, ארגון תנועות נוער).

פעילותם וגורלם של הצנחנים

- יהודה אחישר ואריה אורני צנחו באוקטובר 1943 ברומניה ונפלו בידי הגרמנים.
- מרס 1944 הוצנחו בגרמניה ארבעה צנחנים גם הם נשבו.
- בקיץ 1944 צנחו עוד ארבעה אשר הצטרפו לארבעת הראשונים ששוחררו ממחנות שבויים. יחד החלו בפעולות הצלה: הברחה, ארגון ההעפלה.
- ביוגוסלביה הוצנחו צנחנים כשחלקם היו צריכים לחדור להונגריה ולרומניה. ביוגוסלביה עסקו הצנחנים יותר בסיוע לפרטיזנים יותר מאשר מתן הצלה ליהודים. בהונגריה נתפסו רוב הפרטיזנים ובינם חנה סנש.
- הצנחנים שצנחו בסלובקיה הגישו סיוע ליהודים ואף הקימו מחנה פרטיזני אשר אותר ע"י הגרמנים והביא למותם של שלושה מהצנחנים.
- באיטליה הוצנח אנציו סירני. הוא נתפס ומיד הוצא להורג.
- בסלובניה הוצנח דן טור, הוא מילא את משימותיו במלואן (מודיעין, הדרכת פרטיזנים בנשק מערבי) וחזר לארץ לאחר המלחמה.

הצלחות הצנחנים

1. חלק מהצנחנים הצליחו לפעול במסגרת התנועה הציונית במחתרת ולסייע להתארגנות ציונית ולפילוס דרכי בריחה לאחר המלחמה.
2. הצנחנים הפכו למופת וסמל חינוכי (מיתוס).

3. הצנחנים סייעו ליצירת סולידאריות יהודית.

כישלונות הצנחנים

1. רוב הצנחנים נפלו בשבי או נהרגו בשל מאסרים, ירי ושבי.
2. פעילותם לארגון מרד נגד הנאצים כשלה, ובעיקר לא הצליחו למנוע את השמדת יהודי המקום.

חשיבות שליחות הצנחנים ומשמעותה

מבחינה מבצעית טהורה שליחות הצנחנים הייתה כשלון. חשיבות לכישלון אינן נעוצות בצנחנים עצמם אלא בטעויות אובייקטיביות כגון: טעויות הטייסים שהצניחו אותם ישר לידי הגרמנים, בגידה מצד מחתרות מקומיות, ובכול זאת אין לראות בשליחות זו כשלון.

- הצנחנים מלאו תפקיד חשוב בעידוד היהודים בעיקר בקרב תנועות הנוער החלוציות.
- לאחר סיום המלחמה נשארו הצנחנים (רומניה, בולגריה והונגריה), ארגנו את החיים היהודים והכינו רבים מהם לעלייה לא"י.
- דמויותיהם שמשו דוגמה אישית לאומץ ולרמה ערכית ומוסרית, דמויותיהם שימשו כסמל.
- הם תרמו רבות בתחושה שהיישוב לא זנח ולא בגד באחיו שבאירופה.
- הצנחנים לקחו חלק בפעילות פרטיזנית והעברת מודיעין נגד הגרמנים ביוגוסלביה.

4. הבריגאדה העברית

שיאו של שיתוף הפעולה בין היישוב לבריטים בהקמת הבריגאדה היהודית.

הרקע והגורמים להקמת הבריגדה:

מאז החלה ההתנדבות לצבא הבריטי דרשה הסוכנות הקמת כוח צבאי יהודי במסגרת הצבא הבריטי, דרישה זו נענתה רק באוגוסט 1944 ולכך מספר גורמים:

- לחצה הרצון והעקשני של הסוכנות היהודית.
- הסכמה של הסוכנות שהכוח ילחם באירופה ולא בא"י (החשש של בריטניה שהבריגאדה תישאר בארץ נשט).
- השפעת הידיעות על השואה ריככה את ההתנגדות הבריטית. קשה לסרב ליהודים הרוצים בעצמם להלחם בנאצים.
- הבעת תודה על עזרת היישוב במאמץ המלחמתי והכלכלי.

הגיוס לבריגאדה ארגונה הכשרתה ופעולתה בחזית

מספר המתגייסים היה קטן הוא הגיע לכ-1000 צעירים אשר עברו אימונים במצרים והוכיחו רמה גבוהה. בפברואר 1945 הם נשלחו לחזית כדי להספיק להשתתף בקרבות. הם הגיעו לאיטליה תחת דגל עברי לחמו וזכו להערכה גבוהה.

הבריגאדה נפרדת משארית הפלטה
בברגן בלזן



חשיבותה של הבריגאדה

- **במישור הצבאי**- תרומתה בחיזוק כוחו הצבאי של היישוב הייתה עצומה. ניסיון קרבי, צורות קרב, מארבים, חקירת שבויים, סיורים, תצפיות, שיתוף פעולה עם יחידות אחרות. רבים מאנשי הבריגאדה מלאו תפקידי מפתח בהגנה ובצה"ל.
- **במישור הלאומי היסטורי**- תרומתה לא רק ליישוב אלא ליהודי אירופה ניצולי השואה, הם ראו בהם מקור לעידוד וסיוע לעלייה לא"י. שליחי הבריגאדה נפוצו על פני כל אירופה במטרה להפיץ את הרעיון הציוני ולעודד את יוזמת העלייה לא"י.

סיוע כלכלי - שיתוף פעולה כלכלי

- היישוב סייע לבריטים במספר תחומים מרכזיים:
- בתחום הטכני- הם סיפקו לבריטים חלקי חילוף למכוניות, כלי נשק, ברגים, ציוד לבתי חולים, ציוד אשר סייע בקרב אל עלמין.
- תעשיית המזון סיפקה כמויות עצומות של מזון לצבא הבריטי.

- טכסטיל- אוהלים, מצנחים, חבלים.
- בנייה- בניית גשרים, שדות תעופה מחנות קידוחים.

המאבק בבריטניה

הסיבות למאבק בבריטניה :

בזמן המלחמה המשיכו הבריטים את מדיניותם הפרו ערבית. מדיניות זו באה לידע ביטוי במספר דברים מרכזים :

⊗ הגבלות חמורות בנושא העלייה- הבריטים סרבו לספק את מלא מכסת הרישיונות שקבע אפילו הספר הלבן (עונש על ההעפלה, חשש לחדירת מרגלים נאצים והחשש שעולים רבים יהיו מעמסה כלכלית לשלטון המנדט). הם ביקשו למנוע את העלייה הבלתי לגלית, לכן היישוב עסק בהעפלה אשר תתפוס מקום חשוב במאבק נגד בריטניה.

⊗ הגבלות בנושא התיישבות- ב-1940 נחקק חוק הקרקעות אשר חילק את א"י המערבית לשלושה אזורים : אזור אחד בו נאסר על היהודים בכלל לקנות אדמות, אזור שני אסורה מכירת קרקעות ליהודים, אלא רק באישור הנציב, ואזור שלישי 5% לערך מהשטח מותר ללא הגבלה. לכן היישוב ניסה לרכוש אדמות ולהרחיב את תחומי הבית הלאומי.

⊗ רדיפת הבריטים – מאז יסוד ההגנה ב-1920, לא רדפו הבריטים את ההגנה. היו תקופות בהם הבריטים שתפו פעולה עם הארגון במטרה לדכא את המרד הערבי. מ-1939 חל שינוי לרעה במדיניות בריטניה כלפי ההגנה. היו שלוש סיבות לכך :

1. המלחמה נתנה גיבוי לכול הגורמים אשר ראו בציונות מכשול לשאיפות הבריטיות במזרח התיכון.
2. הנציב מק מייקל היה אנטי ציוני מובהק וראה בשיתוף הפעולה עם הערבים גורם חשוב במדיניות הבריטית.
3. כדי לממש את מדיניות הספר הלבן השלישי יש לרדוף את ההגנה אשר פועלת כנגדו (העפלה והתיישבות), לכן המחתרות רצו להבטיח ביצור כוח מגן עצמאי ע"י נשק, סליקים, אימוני מפקדים.

ביטויים למאבק

I. ההעפלה בזמן מלחמת העולם השנייה 1939-1945 :

הגורמים להעפלה בזמן מלחמת העולם השנייה

- הספר הלבן השלישי אשר מגביל בצורה משמעותית את מספר העולים היהודים ל-75,000 במשך 5 שנים.
- מלחמת העולם השנייה, כיבושי הנאצים יוצרים גל גדול של פליטים יהודים אשר חפשו מקלט. שערי א"י והעולם סגורים בפניהם (ועידת אוויאן), הצלתם זו שאלת חיים.

קשיים בהעפלה בזמן המלחמה

- התגברות האנטישמיות במדינות אירופה מצמצם את היכולת להשיג סיוע ושיתוף פעולה עם המדינות השונות להעפלה.
- השליחים באירופה נתונים בסכנה כפולה : הם יהודים ונתיני מדינת אויב.
- הבריטים מקשיחים את מדיניותם כלפי ההעפלה העולים מועברים לאי מאוריציוס באוקיינוס ההודי (במקום מחנה עתלית וצריפין).
- הקושי בהשגת אוניות ואנשי צוות ים בזמן מלחמה.

אסונות בהעפלה בזמן מלחמת העולם השנייה

אסון פטריה- בנובמבר 1940 הגיעו שלוש ספינות מעפילים כשעל סיפונם 3600 מעפילים, הבריטים העבירו אותם לאוניה בשם פטריה במטרה לגרשם. ההגנה החליטה למנוע את גרושם ע"י החדרת מוקש ימי לאוניה במטרה לפגוע באוניה ולמנוע את הפלגתה. ב-25 לחודש התפוצץ המוקש אך שלא כמתוכנן, הפגיעה באוניה הייתה קשה ביותר והיא החלה לשקוע. ניצולי פטריה הורשו להישאר בארץ.

אסון סטרומה 1942- באמצע דצמבר 1941 יצאה מרומניה אוניית מעפילים סטרומה ועל סיפונה 769 מעפילים. האוניה הגיעה בקושי רב לתורכיה, הופנתה בקשה לערוך מספר תיקונים אך התקבל סירוב, גם בקשה להוריד את

המעפילים ולאפשר להם לרדת לחוף ולהמשיך דרך היבשה לא"י, נתקלה בסירוב בגלל הסירוב הבריטי להתיר את כניסתם ארצה.

ב-23 לפברואר צווה רב החובל להפליג, הוא סרב, האונייה נגררה לים השחור, למחרת היא נפגעה כנראה מטורפדו שנורה לעברה מצוללת. האונייה טבעה ורק אדם אחד ניצל.

בעקבות אסון סטרומה נפסקה כמעט לחלוטין ההעפלה מאירופה דרך הים, היא חודשה רק ב-1944. אחת האוניות **מאפקורה** יומיים לאחר שהפליגה מרומניה נתקלה בצוללת שהטביעה אותה על 300 אנשים, רק 3 אנשים ניצלו.

ההעפלה מארצות המזרח

ייחודה של ההעפלה מארצות המזרח:

- ההעפלה ברובה יבשתית ולא ימית.
- העלייה בזמן המלחמה, סנונית ראשונה לגלי העליות שיגיעו מארצות המזרח.
- כל השליחים שיצאו לארצות המזרח היו בני קיבוצים.

הגורמים להתעניינות היישוב ביהודי המזרח:

- מתנדבי היישוב בזמן מלחמת העולם נפגשו ביהודי המזרח במסגרת שירותם ושם החלה התקרבות ביניהם.
- הפרעות ביהודי המזרח בזמן המלחמה זעזעו את היישוב (בגדד, בבנגזי, טהרן).
- חוקי האפליה בצפון אפריקה כלפי היהודים (וישי) וכיבוש טוניס ולוב בידי הנאצים הדליקו אור אדום ביישוב.
- הידיעות על האסון באירופה, מגביר את הצורך בעתודות יהודיות למפעל הציוני.

הפעילות בארצות השונות

הפעילות של המוסד לעלייה ב' כללה: ארגון מחתרת חלוצית, לימוד עברית, קורסים לשימוש בנשק, כתיבת עלונים, לימוד תולדות ההגנה והגנה עצמית.

בעזרת השליחים מא"י והחיילים הא"י ששרתו ביחידות תובלה במזרח התיכון הועברו המעפילים דרך המדבר לצפון סוריה ומשם ליישובי הצפון.

עד סוף המלחמה הגיע מספר העולים מן המזרח ל-3500 איש, רובם המכריע מסוריה, והיתר מעיראק מתורכיה, ומפרס.

סוריה ולבנון - כבר בשנות ה-30 הייתה פעילות בסוריה ולבנון אך היא לא באה לידי מימוש בעלייה. ב-1942 נשלחו עשרות שליחים לסוריה לעזור ליהודים לעלות ארצה בשתי דרכים: דרך הים (מורי דרך ערבים) והשנייה דרך היבשה (חיילים א"י בלבנון אשר גייסו את משאיותיהם הגדולות להעברת המעפילים למשקי הצפון ומשם לכל הארץ).

עיראק - עד מלחמת העולם השנייה לא פעלה כמעט התנועה הציונית בעיראק. השינוי החל עם עלייתו של משטר פרו נאצי בעיראק וכן פוגרום שנערך ביהודי עיראק ב-1941. ב-1942 נשלחו שליחים אשר עודדו פעילות ציונית, הקימו מחתרת, ערכו אימוני נשק, והכשירו עולים לארץ. בהדרגה התגבר זרם העולים שהגיעו בעיקר ע"י חציית גבולות בעזרת זיוף דרכונים.

תורכיה - בקושטא היה מרכז ההצלה של היישוב, שם שהו שליחים מכל זרמי היישוב. הועלו כ-40,000 עולים פליטי אירופה שעברו דרך קושטא וכ-3200 מיהודי תורכיה.

מצרים - אנשי המוסד לעלייה ב' במצרים שיתפו פעולה עם אלפי החיילים הא"י ששהו במצרים (לדוג' חיילים א"י שנסעו לארץ לחופשה הבריחו באמצעות כלי הרכב מאות יהודים). חניכי תנועות הנוער החלוציות היו ראשונים לעלייה.

צפון אפריקה - כבר ב-1943 הגיעו שליחים לצפון אפריקה והקימו תאים של פעילות ציונית. הצעירים מזועזעים ממשטר וישי ומשליחת יהודים למחנות עבודה (טוניס, לוב ואלג'יר) קיבלו באהדה את שליחי ההגנה, אך עלייה גדולה עדיין לא הייתה.

ילדי טהרן - בראשית 1943 הגיעו מאות יתומים מפולין לטהרן הם הועברו ביוזמת חיילים יהודים ששרתו ביחידות בריטיות בעיראק ובפרס.

חשיבות מפעל ההעפלה של יהודי המזרח

חיזוק המאבק נגד בריטניה.

הצלת יהודי המזרח מהלאומנות הערבית.

חיזוק דמוגרפית ליישוב בא"י.

איחוד העם היהודי.

חיזוק כוחו המוסרי של היישוב.

סיכום מפעל ההעפלה בשנות המלחמה

- ההעפלה הייתה דרך הצלה אחרונה לאלפי פליטים יהודים מאירופה.
- היישוב היהודי נלחם בבריטים באמצעות ההעפלה.
- נושא ההעפלה הפך בזמן המלחמה ולאחריה לכלי נשק מדיני.
- ההעפלה קרבה את היישוב למתרחש באירופה, דרך המעפילים למד היישוב על השואה.
- עליה ב' הבלטה את אטימות מדינות אירופה לבעיית העם היהודי בכלל ולשואה בפרט. ההעפלה חודרת גם לארצות המזרח.

II. התיישבות

מטרות ההתיישבות בזמן מלחמת העולם השנייה:

- ההתיישבות בזמן מלחמת העולם השנייה היא ביטוי נוסף **למאבק וההתנגדות בבריטניה**. המאבק בתחום זה היה על רקע פרסום הספר הלבן וחוק הקרקעות.
- **ביסוס אזורים מיושבים** - יישוב הדרום והנגב ובמיוחד עיבוי יישובים קיימים.
- התיישבות ממניעים ביטחוניים אסטרטגיים.
- חדירה לאזורים שלא יושבו עדיין, כדי לבסס את גבולות המדינה העתידית. לתקוע יתד באזורים שקיים חשש להימצאותם בשטחי המדינה היהודית.

גוש עציון

שלוש פעמים העפילו יהודים לגוש עציון שבהרי חברון והוגלו ממנו עד תקומתו הרביעית ב-1967.

ניסיון ראשון-הוקם היישוב מגדל עדר ב-1927 באופן פרטי ע"י חברת "זיכרון דוד".

הקשיים הרבים הביאו לסיום חייו של היישוב: אקלים לא נוח, מצוקה כספית ואי סיוע חיצוני הביאו לעזיבה של רוב התושבים. מאורעות תרפ"ט והטבח בחברון הביאו לנטישתו הסופית של היישוב הצעיר והחרב.

ניסיון שני- ב-1935 שבו עלו אנשי חברת "אל החר" במטרה להקים גוש של יישובים יהודים. הראשון כפר עציון (תרגום שמו של היוזם שמואל הולצמן=עציון). גם כאן הקשיים היו רבים: בעיות ניהול כספים, התנכלויות מצד הערבים ויחס חשדני מצד המוסדות הלאומיים, לפיתוח המקום. מאורעות תרצ"ו סתמו את הגולל על כפר עציון.

ניסיון שלישי- ב-1943 ק.ק.ל קנתה את האדמות מ"אל החר" והקימה ארבעה יישובים. הקיבוצים שהוקמו: כפר עציון, במשואות יצחק, עין צורים ורבדים.

המוסדות הלאומיים הבינו את החשיבות בהתיישבות בהרי יהודה, באפריל 1943 מגיע גרעין של הפועל מזרחי ומקימים מחדש את **כפר עציון**, אליהם מצטרפים הנשים והילדים לאחר כשנה. כפר עציון היה יישוב יחידי באזור ולכן עלה הצורך להקים יישובים חדשים במטרה ליצור גוש התיישבותי. ב-1945 מוקם הקיבוץ **משואות יצחק**, ב-1946 מוקם הקיבוץ **עין צורים** ע"י גרעין של בני עקיבא ב-1946. קיבוץ רבדים מוקם ב-1947. מלחמת השחרור קטעה את תוכנית ההתיישבות והפיתוח, הגוש נפל.

ניסיון רביעי-רק לאחר מלחמת ששת הימים יושב כפר עציון מחדש.

III. מחתרות

מרכיב שלישי במאבק נגד בריטניה הוא ביצור כוח מגן עצמאי- המחתרות.

ההגנה בזמן מלחמת העולם השנייה

ההגנה מאז ייסודה ב-1920, הייתה כוח הגנה עיקרי והחשוב של היישוב. את עיקר התנופה להתפתחותה קיבלה במהלך מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט.

➔ **מבנה ההגנה**- ההגנה הייתה מאורגנת בצבא בדרך עם מערך פיקודי בראשה עמד הרמ"א (ראש מטה ארצי) מפקד ההגנה, מעין רמטכ"ל.

- ➔ **ארגון כוח היישוב** - הכוחות נחלקו לחיל משמר שתפקידו לאבטח את כל נקודות היישוב וחיל שדה שתפקידו לבצע משימות צבאיות מחוץ להגנה מקומית.
- ➔ **אימונים ותוכניות** - מערכת אימונים בהם חונכו דורות של מפקדים, נקבעו תוכניות הגנה ליישובים.
- ➔ **יצירת מחלקת מודיעין** - שירות הידיעות הוקם ב-1941 ופעל בצורות ובאופנים שונים להשגת מודיעין כגון: שוטרים יהודים, מרגלים, בלשים סוכנים מושתלים.
- ➔ **פעולות רכש** - ההגנה לא יכלה לוותר על חימושה בגלל בעיקר העימות בין היישוב לבריטים, לכן נאסף נשק צרפתי בגבול הצפון מעריקי הצבא הצרפתי שנסוג עם הפלישה של הבריטים ללבנון וסוריה. כמו כן נקנה ונסחב נשק בריטי ממחסני הצבא הבריטי בארץ.
- ➔ **תע"ש** - הוקמו מפעלים לייצור נשק וכן סליקים.
- ➔ **הפלמ"ח** - עיקר התפתחות ההגנה בזמן מלחמת העולם השנייה היא בהקמת הפלמ"ח.

האצ"ל בזמן מלחמת העולם השנייה

האצ"ל עד מלחמת העולם השנייה

- הארגון הצבאי הלאומי החל להתארגן ב-1937 כארגון פוליטי צבאי בעל צביון רביזיוניסטי. הקשר בין האצ"ל ובין בית"ר התחזק בהדרגה ובמאורעות תרצ"ו-תרצ"ט החל האצ"ל בפעולות טרור, ומצא עצמו עד מהרה נרדף ע"י הבריטים (מפקדו דויד רזיאל נאסר בידי הבריטים) וע"י היישוב וההגנה כאחד. בשנות השלושים עוצבה **האידיאולוגיה** של האצ"ל:
1. הכרה במנהיגותו של ז'בוטינסקי.
 2. ההבנה כי הפעלת לחץ מוסרי על בריטניה אינה מספיקה ואינה יעילה. יש לנקוט בלחץ צבאי כדי להוכיח את הפוטנציאל הצבאי של היישוב ולהראות לבריטים כי מוטב להם לסמוך על עזרה צבאית יהודית ולא ערבית וכי דם יהודי אינו הפקר.
 3. האצ"ל הדגיש את המושג אדנות, כביטוי לתחושה והתודעה של בעלות יהודית מוחלטת על א"י.

האצ"ל בשנים 1939-1944

עם פרוץ המלחמה הפסיק האצ"ל את פעילותו נגד בריטניה והסכים לשיתוף פעולה עמם. **החלטה זו מביאה לפילוג באצ"ל ב-1940**. אברהם שטרן (יאיר) פורש מהאצ"ל (לאחר מותו של ז'בוטינסקי) ומקים את הלח"י. הפילוג היה על בסיס אידיאולוגי, יאיר דרש להמשיך את המאבק בבריטניה על אף המלחמה ולנתק את הקשר עם מנהיגי הרביזיוניסטים כדי לפעול ביתר חופשיות ואילו דויד רזיאל סבר שיש לשתף פעולה עם בריטניה כנגד האויב הנאצי ולהמשיך ולקבל את מרות התנועה הרביזיוניסטית. דויד רזיאל נהרג בפעולת חבלה וריגול בעיראק ולאחר מותו הועבר הפיקוד לידי יעקב מרידור. עם בואו של מנחם בגין לארץ הוא מונה למפקד האצ"ל ומינויו הביא לתקופה חדשה בתולדות האצ"ל.

האצ"ל בשנת 1944 - הכרזת המרד בבריטים

בפברואר 1944 הכריז בגין על תחילת המרד בבריטניה וסיום שיתוף הפעולה, מעבר מלחץ (הפעלת לחץ על הבריטים לשינוי מדיניותם) למרד כדי לסלק את הבריטים לגמרי מהארץ. המרד כלל התקפות על משרדי הבולשת הבריטית ביפו ובירושלים, התקפות על תחנות משטרה, הצדקת המשך קיומו ודבקותו בלחץ צבאי, פגיעה במטרות צבאיות ואזרחיות.

מה היו הגורמים להכרזת המרד?

- 🕒 מאבק הבריטים בהעפלה - הבריטים לא הפסיקו לרדוף את היישוב ולקיים את מדיניות הספר הלבן השלישי.
- 🕒 מסקנתו של בגין - אם עד עכשיו בריטניה לא שינתה את מדיניות הספר הלבן השלישי היא לא תעשה זאת בעתיד.
- 🕒 בגין הגיע מהתופת באירופה, הידיעות על השואה ומרד גטו וארשה הביאו אותו למסקנה לפעול מיידית להקמת מדינה יהודית.

מטרות המרד:

ערעור מעמדה של האימפריה הבריטית. מלחמת היישוב תוצג כמלחמת שחרור לאומית ותזכה לאהדה בינלאומית.

לעורר את דעת הקהל בבריטניה נגד המשך הנוכחות הבריטית בא"י.

התגברות הרוח האקטיביסטית ביישוב עקב המאבק בבריטים והרצון למשוך את ההגנה להגברת האקטיביזם.

התגובות לפרוץ המרד

היישוב המאורגן וההגנה - רובו הסתייג בטענה שמלחמת העולם טרם הסתיימה, קיימת סכנה להקמת הבריגאדה, סכנת פגיעה בהסתדרות, חשש שהבריטים יגיבו בכוח רב, חשש להחלשת עמדת המתונים והצטרפותם לאצ"ל.

תגובת הלח"י - ניצחון אישי, סיכוי לקרבה בין המחתרות.

תגובת הבריטים - זהירות ותקיפות, כדי לשמור על תיאום עם ארה"ב.

תגובת הערבים - מבוכה מצד אחד שמחו על ה"מלחמה" בין היהודים והבריטים, אך מצד שני חששו שהמרד יביא לנסיגה ממדיניות הספר הלבן השלישי.

הסזון - 1944-1945

הכרזת המרד של האצ"ל העמידה את ההגנה בפני שתי אפשרויות: האחת להימנע מכל תגובה והשנייה להגיב. השאלה איך להגיב.

מהו סזון?

במובנו המילולי - עונת ציד, בהשאלה - רדיפת אנשי ההגנה את האצ"ל. זוהי אחת התקופות החשוכות ביותר ביחסי המחתרות. תקופה של חמישה חודשים בה אנשי האצ"ל נסחטו, עונו, הוכו ואף נמסרו לידי הבריטים. יש לציין שהבריטים הפעילו לחץ מאוד כבד על מוסדות היישוב לשתף עמם פעולה במצוד אחר אנשי האצ"ל.

הסיבות שהביאו לסזון:

חשש עמוק שהאצ"ל שואף לתפוס את השלטון.

חשש שהטרור של האצ"ל יפריע להמשך שיתוף הפעולה המדיני עם הבריטים.

החשש מהכשלת המו"מ להקמת הבריגדה יהודית.

האצ"ל ימשוך את מיטב הנוער לשורותיו.

המרד הינו פגיעה חמורה במסגרות החוקיות של היישוב (אי קבלת מרות ומשמעת).

הטרור של האצ"ל יגביר את לחץ האנגלים על היישוב וההגנה.

הסזון בשיאו

נעשו ניסיונות להביא לפיוס ע"י הפסקת המרד בבריטניה, בגין סרב. המאבק כנגד האצ"ל כלל מספר פעולות כדי להלחם בטרור של האצ"ל:

הרחקה ממקום עבודה של אנשים הנמצאים בקשר עם האצ"ל, אסור לתת להם מקלט.

אותרה רשימה של תורמים למוסדות האצ"ל כדי לפגוע בהם כלכלית.

חטיפתם, עצירתם חקירתם, הכאתם, ועינויים של אנשי האצ"ל.

יש לעזור לשלטונות הבריטים ולהסגיר לידיהם את אנשי האצ"ל.

הסיבות להפסקת הסזון:

בן גוריון הורה על הפסקת הסזון כשהיה בשיאו. הטענות העיקריות נגד הסזון:

הציבור הרחב התייחס בשאט נפש לרדיפת האצ"ל והסגרת אנשיו לידי הבריטים. חטיפות אלה פוגעות בחירות ובדמוקרטיה. היא מבישה ומכתימה את מוסרו של היישוב.

נוכח אי הבהירות מה תהיה המדיניות הבריטית לאחר המלחמה היה צורך לאחד את כל השורות במאבק נגד הבריטים במקרה ומדיניות הספר הלבן תימשך.

רבים מאנשי הפלמ"ח ביקשו להפסיק את הסזון משום שלא יכלו לעמוד בעומס הנפשי של חטיפות וההסגרות נגד אחים.

תגובת האצ"ל לסזון:

בגין דרש הבלגה מאנשיו: "לא תהיה מלחמת אחים". מדיניות זו של האצ"ל הביאה מספר הישגים:

נמנעה שפיכות דמים.

תדמיתו ויוקרתו של האצ"ל בעיני הציבור עלתה והוא אף נחשב עתה למיעוט נרדף.

חיזוק מורל חברי האצ"ל וחיזוק מעמדו של המפקד מנחם בגין.

משמעות הסזון:

הסזון שלל מהבריטים ואף מהישוב להכות באצ"ל בכל כוחם ובכך האצ"ל ניצל מחורבן והחל מתאושש יחד עם הלח"י שניצל מפורענות בזכות החלטתו זמנית לחדול מפעילות טרוריסטית.

ההגנה הפיקה שני לקחים: האחד אי אפשר לשבור את האצ"ל ע"י שיטות טרור ושנית אין לסמוך יותר מדי על הבריטים אשר ניצלו את שירותי ההגנה ובמקביל רדפו אותה.

לח"י בזמן מלחמת העולם השנייה

הלח"י הוקם ב-1940 ע"י יאיר בעיצומה של מלחמת העולם השנייה.

האידיאולוגיה של הלח"י:

האידיאולוגיה של הלח"י התבססה על שתי הנחות יסוד:

✎ **הבריטים ולא הערבים הם האויב האמיתי של הישוב.** הבריטים הם האויב העיקרי לעם היהודי ולא הערבים. הבריטים הם אימפריאליסטים המנצלים את הארץ ולא ירצו לעזבה לעולם. יאיר ניסה ליצור קשר עם איטליה וגרמניה הנאצית נגד בריטניה, אך מאומה לא יצא ממגעים אלה. יש לציין שמגעים אלה נערכו טרם היוודע זוועות השואה.

✎ **עוצמתו וייחודו של העם העברי בארצו,** כפי שנוסחו בעיקרי התחייה של הלח"י אותם כתב יאיר. אלו כללו ארבע הנחות יסוד: עם ישראל הוא עם סגולה ונושא תרבות העולם, א"י הובטחה לאבותינו מנהר מצרים עד לנהר פרת, חידוש האדנות העברית והקמת מלכות ישראל לעם ישראל בארצו והקמת משטר חברתי ברוח מוסר נביאי ישראל והצדק הנבואי שהיה מופת לגויים.

הדרך להשגת המטרות

✎ חישול רוח הלחימה לגירוש השלטון הבריטי.

✎ העברת האוכלוסייה הערבית אל הארצות השכנות במסגרת חילופי אוכלוסין.

יחסו של הלח"י להגנה ולאצ"ל:

היחס לאצ"ל- עם הקמת הלח"י ועד הכרזת המרד ע"י בגין היה מתח רב בין המחתרות.

עיקר הויכוח היה ביחס לבריטים. הלח"י דרש להמשיך את הטרור נגד הבריטים ואילו האצ"ל דרש להפסיקו. גם הפילוג בין המחתרות השפיע לרעה.

היחס להגנה- שלילי מיסודו שכן מאחורי ההגנה עמד היישוב ומוסדותיו הלאומים. היישוב שלל את דרך הטרור, רצה בשיתוף פעולה עם הבריטים ולא ראה בגרמניה בעלת ברית אפשרית. גישת הלח"י הפוכה. התוצאה בזמן המלחמה: הלח"י מבודד ע"י היישוב, האצ"ל ההגנה והבריטים.

הלח"י בשנים 1942- שפל ותחייה

השפל- ב-1942 הלח"י היה במצב נואש משתי סיבות עיקריות:

1. רציחתו של יאיר ע"י הבולשת הבריטית.
 2. הלח"י נרדף ע"י כל הגורמים בגלל ההתנגדות למעשיו.
- פעולותיו-אנשיו** פרצו לבנקים, ניסו להתנקש בנציב העליון, התנקשו בשוטרים בריטים.
- התחייה-** הלח"י מתארגן מחדש בסוף 1943 הודות לשלושה גורמים:
1. בריחתם של עשרים מעצורי הלח"י ממחנה לטרון באמצעות מנהרה שחפרו.
 2. תעמולת עיתון "החזית" שביטא את עיקרי האידיאולוגיה של הלח"י, בראשו עמד פרופסור אלדד.
 3. המשפטים שנערכו לאנשי הלח"י הפכו למכשיר תעמולתי נגד הבריטים. העצורים הודו במעשיהם אך סרבו להכיר בזכות הבריטים לשופטם. הם תקפו את המשטר הבריטי והדגישו את זכותם על הארץ.

מפקדיו החדשים של הלח"י: יצחק שמיר, נתן ילין מור

האידיאולוג: פרופ' אלדד.

פעולות הלח"י

לח"י לא ויתרה על הטרור האישי, גרמו אבדות לבריטים, פוצצו את בניין הבולשת, ניסו להתנקש בראשי השלטון הבריטי בא"י ורצחו את הלורד מויין. רצח הלורד מויין היה שיא הפעילות של הלח"י כנגד הבריטים: רציחת הלורד מויין, השר הבריטי לענייני המזרח התיכון. הוא נבחר להיהרג בגלל שלדעת הלח"י הוא היה אחראי לסגירת שערי הארץ בפני מעפילים וטביעתה של האונייה סטרומה. אליהו חכים ואליהו בית צורי ירו בו בנובמבר 1944 הם נתפסו, הועמדו למשפט והוצאו להורג. היישוב גינה את הרצח.

שאלות מבחינות בגרות

1. המחתרות וההעפלה בתקופת מלחמת העולם השנייה
א. הצג את העמדה של כל אחת מהמחתרות – ההגנה, האצ"ל והלח"י כלפי הבריטים בתקופת המלחמה.
ב. הצג שני קשיים של ההעפלה הקשורים לתקופת מלחמת העולם השנייה. תאר את פרשת סטרומה או פרשת פטריה.
2. המחתרות בשנות ה-30 וה-40
א. מה הייתה הסיבה לפרישת מקימי האצ"ל מארגון ההגנה, ומה הייתה הסיבה לפרישת מקימי הלח"י מהאצ"ל.
ב. במהלך מלחמת העולם השנייה שינה האצ"ל את מדיניותו כלפי הבריטים. מה הייתה מדיניות הארגון בתחילת המלחמה, מה היה השינוי שחל במדיניותו ב-1944, ומה הייתה הסיבה לשינוי זה.
3. הציגי שתי מטרות של ההתיישבות היהודית בארץ ישראל בתקופת מלחמת העולם השנייה, וציגי שני יישובים שהוקמו בארץ בתקופת המלחמה.
4. היישוב היהודי בתקופת מלחמת העולם השנייה
א. הסבירי שתי דוגמאות כיצד פעל היישוב בהתאם לאמירה זו.
ב. הציגי שני הסברים להסתייגות ממשלת המנדט לגייס את אנשי היישוב היהודי.
5. היישוב והתנועה הציונית במלחמת העולם השנייה
מה הייתה הדילמה של היישוב בנוגע לבריטים בזמן מלחמת העולם השנייה, ומה היו שתי הגישות ביישוב בנושא זה.
6. הפעילות הצבאית של היישוב במלחמות העולם
א. תאר שתי פעילויות צבאיות של היישוב בארץ בשיתוף פעולה עם בריטניה בכל אחת ממלחמות העולם.
ב. הסבר שלוש מטרות שהיו ליישוב במתן עזרה צבאית לבריטים בזמן מלחמות העולם. בתשובתך תוכל לכתוב על מטרות סיוע לאחת המלחמות או לשתיהן.
- ג. מה הייתה עמדת האצ"ל ומה הייתה עמדת הלח"י כלפי הבריטים במהלך מלחמת העולם השנייה כיצד באו עמדותיהם לידי ביטוי בפעילות צבאית.
7. בשנות הארבעים היו בין המחתרות בארץ תקופות של עוינות. ציין שתי סיבות לעוינות תאר שני ביטויים שלה.

המאבק להקמת המדינה (תש"ה - תש"ז 1945-1947)

תמורות מדיניות לאחר מלחמת העולם השנייה

- עליית כוחן של ארה"ב ובריטניה כמעצמות, מול נסיגת מעמדה של בריטניה. יהדות ארה"ב פועלת למען פתרון בעיית העקורים.
- עליית כוחם המדיני של מדינות ערב, הקמת הליגה הערבית, לכך השפעה מדינית על השיקולים המדיניים של המעצמות.
- מהפך פוליטי בבריטניה הלייבור (מפלגת פועלים) עולה לשלטון בראשות אטלי ובווין.
- בעיית העקורים הופכת לגורם בעל חשיבות והשפעה על דעת הקהל הבינלאומית.

צפיות היישוב מבריטניה בתחום המדיני לאחר המלחמה :

- ליישוב יש צפייה להישג מדיני (הקמת הבית הלאומי) לאחר המלחמה ממספר סיבות :
- פליטי השואה, והעקורים יצרו לחץ על דעת הקהל העולמית .
- אטלי ובווין הכריזו לפני עלייתם לשלטון שהם דוגלים בביטול הספר הלבן ובעלייה בלתי מוגבלת של יהודים , מכאן הציפיות הגבוהות מהם.
- היישוב חש עצמו חזק עקב חיזוק כוחות המגן.
- הצפייה להסדרים חדשים בעולם כולו בעקבות סיום המלחמה.

מדיניות ממשלת הלייבור

רקע וגורמים למדיניות ממשלת בריטניה (הלייבור) לאחר המלחמה :

עמדת בריטניה לאחר המלחמה היא להמשיך ולהחזיק בא"י. לשם כך היה צורך ברכישת אהדתם של הערבים, ולכן להמשיך במדיניות הספר הלבן השלישי וחוסר הנכונות להיענות לתביעת ארה"ב להעלאת 100,000 העקורים. ב-1945 גובר הלחץ האנטי ציוני בבריטניה ומוביל **למדיניות אנטי ציונית**. לכך מספר גורמים :

☆ עליית משקלן של מדינות ערב, המצאות מאגר הנפט במזרח התיכון. הקמת הליגה הערבית, לחץ של העולם הערבי שרק עצמאות ערבית בא"י תביא לשיתוף פעולה וסיוע לבריטניה.

☆ החלשות האימפריה הבריטית לאחר המלחמה.

☆ קשיים כלכליים בבריטניה לאחר המלחמה.

עקרונות מדיניותו של בוויין בשאלת א"י והיהודים :

☆ **ביחס לשאלת ארץ ישראל**

מדיניות הספר הלבן השלישי נמשכת באשר להגבלת העלייה , 1500 יהודים לחודש.

☆ **הצעת בוויין לשאלת העקורים**

בוויין סרב לראות ביהודים אומה וראה בהם עדה. לטענתו הבעיה של העדה היהודית היא פונקציה של רדיפות הנאצים כעת השתנה המצב.

1. יש לעשות הפרדה בין שאלת העקורים למדיניות הבריטית בא"י.

2. הפתרון ליישוב הפליטים צריך להיות באירופה ויש לאפשר ליהודים לשוב לארצות מוצאם באירופה ולהיקלט בהם.

יש להקים ועדת חקירה משותפת אנגלו אמריקאית לגיבוש פתרון לבעיית העקורים.

השיקולים של בוויין שהביאו אותו להצעה זו :

1. הפרדה בין שאלת היהודים באירופה למדיניות הבריטית בא"י מכיוון שהבריטים מעוניינים להמשיך בשליטה על א"י בתנאים הקיימים.

2. מתוך הנחה ששאלת העקורים אינה בעיה של מדיניות בריטניה בא"י הפתרון לבעיית העקורים צריך להיעשות בשיתוף עם ארה"ב.

3. שאיפת בריטניה לרצות את הערבים.
4. שאיפת בריטניה להקל מעליה את הלחץ הבינלאומי.
- ☆ במנדט הבריטי יש מחויבות (לאומית) כפולה ליהודים ולערבים ומכוון שהערבים מתנגדים לרעיון הציוני אין להחליט החלטה משמעותית ללא התייעצות עם מדינות ערב.
- ☆ יש להקים וועדת חקירה אמריקאית בריטית ובכך לשתף את ארה"ב בפתרון הבעיות כדי להוכיח שני דברים :
 1. שיתוף האמריקאים יוכיח להם כי לא ניתן 100,000 יהודים בלי לעורר מרד ערבי.
 2. שיתוף האמריקאים ישכנע את האמריקאים לתמוך בבריטניה כלכלית, מדינית וצבאית .

משמעות הצהרתו (עקרונותיו) של בוין

- בוין מבקש לנתק את בעיית פליטי השואה משאלת א"י.
- בריטניה אינה מתכוונת לבטל את הספר הלבן השלישי.
- בוין עושה ניסיונות להרגיע את ערביי ישראל ולהדק את הקשרים עם מדינות ערב.
- אי הכרזה על מתן עצמאות לא"י מצביעה על רצונה של בריטניה להמשיך ולשלוט על א"י.
- הרצון לשתף את ארה"ב, מוכיח את תלותה של בריטניה בארה"ב.

תגובת היישוב :

- ראשי היישוב החלו לגבש קוו התנגדות שעיקרם אקטיביזם אנטי בריטי .
- האצ"ל קרא למלחמת שחרור והוצאת הבריטים מהארץ.

שאלות מבחינות בגרות

1. שאלת א"י ושארית הפלטה בשנים 1945-1947
 - א. הציגי את מדיניות ממשלת בריטניה בשאלת ארץ ישראל ושארית הפלטה לאחר מלחמת העולם השנייה.
 - ב. בשנים 1945-1947 הייתה ארצות הברית מעורבת בשאלת ארץ ישראל. הביאי סיבה אחת ודוגמה אחת למעורבות זו.
2. המערכה המדינית בדרך למדינה יהודית (1945-1947)
 - מה הציע בוין כדי לפתור את בעיית העקורים (נובמבר 1945) הסבר שיקול אחד שהביא את בוין להצעה זו.
 3. כיצד הציע בוין התמודד עם שאלת העקורים לאחר מלחמת העולם השנייה , וכיצד התמודדה ועידת החקירה האנגלו אמריקאית עם שאלה זו .
 4. הצג שלושה מעיקרי מדיניותו של בוין בשאלת א"י והיהודים עם תום מלחמת העולם השנייה .
 5. לאחר מלחמת העולם השנייה חלו תמורות מדיניות בעולם ביחס לשאלת א"י. מה הייתה עמדת בריטניה בשאלת א"י לאחר המלחמה , ומה היו הגורמים לכך.

תגובת היישוב נוכח האכזבה ממדיניות בריטניה

ויכוח על דרכי המאבק-מאבק רצוף או צמוד

- המטרה** של כל המחתרות משותפת- הקמת מדינה יהודית בא"י. **הטקטיקה** שונה.
- ההגנה**- יש להשתמש בעיקר בלחץ דיפלומטי, לחץ צבאי במצבים מסוימים.
- אצ"ל**- יש לשלב לחץ צבאי ומדיני כאחד כדי להקים מדינה יהודית.
- לח"י**- רק מאבק צבאי, התנקשות אישית באויב.

בשנות הארבעים רווחו ביישוב היהודי שתי גישות שונות בנוגע לאופי המאבק הצבאי בבריטים :

1. **המאבק הצמוד**- מאבק הצמוד למדיניות הציונית, כפי שהוחלט עליה במוסדות הלאומיים. לא למאבק צבאי נגד בריטניה, המאבק מוגבל ליעדים מוגדרים : התיישבות העפלה ורכש. (ההגנה)
2. **המאבק הרצוף**- מאבק בלתי מוגבל בזמן ובתחומי פעילות, אקטיביזם ושימוש במאבק מזוין נגד הבריטים. בגישה זו דגלו אנשי האצ"ל והלח"י.

הנימוקים למאבק צמוד :

- שמירה על האופי המוסרי של המאבק, הימנעות בפגיעה באזרחים.

- התמקדות המאבק ביעדים מוגדרים : עלייה והתיישבות תגביר את אהדה לדעת הקהל העולמית לציונות ותאפשר את מימוש היעד, מדינה יהודית.
- מאבק רצוף יגרום להסלמה ביחסים עם הבריטים. קיימת סכנה של פגיעה במפעל הציוני ע"י בריטניה דוגמת השבת השחורה.
- הנימוקים למאבק רצוף:**
- מאבק רצוף ימנע שקט בארץ, יפורר ויערער את מעמדו של השלטון הבריטי. לחץ של דעת קהל בבריטניה בשל האבדות בנפש והעול הכספי ישפיע על הממשל הבריטי לסיים את המנדט.
- רק מאבק בכל התחומים בלי הפסקה יבליט את העובדה שבריטניה הפרה מחויבות.

תנועת המרי העברי (נובמבר 1945 עד יולי 1946)

בהוראת בן גוריון פונה משה סנה (ראש המפקדה הארצית-הרמ"א) לאצ"ל והלח"י לשיתוף פעולה. פנייה זו ל"פורשים" מותנית בקבלת מרות ההגנה. האצ"ל והלח"י מקבלים פנייה זו (על אף שהסזון השאיר משקעים מרים) האפשרות לחידוש המאבק בבריטים הייתה חשובה יותר מכול.

מהי תנועת המרי העברי?

תנועת המרי העברי שהקיפה את היישוב על כל חוגיו הייתה בגדר מאבק משותף של שלושת המחנות נגד הבריטים. המאבק התבטא במאמץ משותף אולם לא במיזוגן והן המשיכו לפעול בנפרד תחת הנהגה אחת מוקמת מפקדה מדינית משותפת שבה ישבו נציגיהם (משה סנה, ישראל גלילי, מנחם בגין ונתן ילין מור). בראש המטה המבצעי של תנועת המרי העברי עמד יצחק שדה. הוחלט כי האצ"ל והלח"י לא יבצעו פעולות עצמאיות אלא אך ורק באישור מפקדת תנועת המרי. למעשה, לא שיתפו המחנות פעולה במישור הביצועי, אלא פעלו במבצעים מקבילים באישור המפקדה העליונה.

הרקע והגורמים להקמת תנועת המרי

- **האכזבה ממדיניות הלייבור** - נאום בוויין, המשך מדיניות הספר הלבן השלישי, בעיית העקורים והתחמקות בריטניה מלהעלות אותם ארצה (במיוחד לאחר שיתוף הפעולה של היישוב עם בריטניה בזמן מלחמת העולם השנייה) הביאה להחלטה לפתוח במאבק כולל ומשותף.
- הצורך המאוד דחוף להקמת מדינה יהודית לאחר השואה-המוסדות הלאומיים הבינו את הדחיפות הרבה להקים אחרי המלחמה מדינה יהודית בכל מחיר.
- התחזקות הנטייה האקטיביסטית ביישוב-עם תום המלחמה התחזקה הנטייה האקטיביסטית ביישוב, גם בהגנה ובמפא"י. מגמה זו באה בעקבות הכרזת המרד ע"י האצ"ל והשפעת השואה והגיבוי של יהדות ארה"ב למאבק.
- צורך בשליטה על "הפורשים" כדי לחזק את הכוחות-אצ"ל ולח"י כונו הפורשים משום שלא היו כפופים לוועד הלאומי. היה ברור כי כדי לייעל את המאבק וכתנאי להצלחתו יש צורך באיחוד כוחותיו של היישוב. שיתוף פעולה עם הפורשים יחייב אותם שלא לפעול על דעתם ולמנוע תגובה בריטית חריפה שתסכן את היישוב.

מטרותיה של תנועת המרי העברי

מטרת העל היא ללחוץ על ממשלת בריטניה כדי שזו תשנה את מדיניותה. **מטרות המשנה** :

- פגיעה באינטרסים בריטיים בתחומים שונים כדי לשנות את מדיניותם ולאצם לסגת מא"י.
- איחוד ותיאום במאבק נגד הבריטים יוביל לפעולות גדולות משותפות אשר יעוררו את דעת הקהל העולמית נגד בריטניה.
- שיתוף פעולה בין המחנות ימתן את הניגודים בין המחנות.
- מאבק משותף המקיף את כל חוגי היישוב כדי להוכיח לבריטניה כי לא ישרור בארץ שקט אם שעריה יהיו סגורים בפני יהודים.
- להפגין בפני כל העולם שהעם היהודי לא נכנע לקבל משטר השואף לחסל את הציונות ומוכן הקריב כל קורבן שיידרש.

פעולותיה העיקריות של תנועת המרי העברי

הפריצה לעתלית - הפריצה למחנה עתלית - באוקטובר 1945, כ-100 חברי פלמ"ח יצאו מקיבוץ בית אורן ופרצו למחנה עתלית בו היו כ-200 מעפילים. בעזרת סיוע פנימי הם השתלטו על המחנה העלו את המעפילים על משאיות, לכיוון בית אורן והתכוונו לפזרן ביישובי הסביבה. בואה של המשטרה הבריטית אילץ את הבורחים להגיע רק לקיבוץ יגור.

ליל הרכבות - ב-1 בנובמבר 1945 התקיימה פעולה משולבת שהקיפה את כל ארגוני תנועת המרי. **5 חוליות** של הפלמ"ח פוצצו מסילות ב-150 מקומות שונים. אנשי האצל והלח"י פוצצו את צומת מסילת הברזל החשוב בלוד תוך קרב עם הבריטים במקום.

ליל הגשרים - הבריטים התחמקו מלממש את החלטת הוועידה האנגלו אמריקאית, לפיכך הוחלט להוכיח לבריטים שניתן לנתק את המנדט בארץ ממדינות האזור. ב-17 ביוני 1946 הוחלט לבצע פעולה גדולה ומשמעותית, פיצוץ 11 גשרים המחברים את א"י עם המדינות השכנות. 10 גשרים פוצצו. בגשר באכזיב ארעה תקלה. חומר הנפץ שנשא אחד הלוחמים התפוצץ ו-13 לוחמים נהרגו. מטרת המבצע הייתה להוכיח לבריטים כי לארגון ההגנה יש את הכושר הצבאי הנדרש כדי לבצע פעולות חבלה מסובכות ומורכבות מתחת לאפס.

התקפת הלחי על בתי המלאכה של הרכבת בחיפה - יום אחר פיצוץ הגשרים יצא הלח"י למבצע הנועז במבצעיו, פיצוץ בתי המלאכה של הרכבת בחיפה. התוקפים פרצו דרך השער הראשי השתלטו על בית המלאכה פוצצו מכוונות גשרים וקטרים. כשנסוגו, נתקלו בבריטים, 9 מחברי הלח"י נהרגו, 22 נשבו.

תגובת הבריטים - השבת השחורה 29 ביוני 1946

הפעילות הבריטית

יוקרתה של בריטניה נפגעה קשות עקב ליל הגשרים ולכן היא החליטה לצאת למבצע צבאי הגדול מסוגו נגד היישוב. במבצע בריטי זה לקחו חלק 17,000 חיילים בריטים. יש לציין ששעות ספורות לפני תחילת המבצע נודע לאנשי ההגנה על המבצע והם "נעלמו" והשמידו מסמכים רבים. המבצע התנהל בשלושה מישורים:

מישור ראשון - פעולה מרכזית בירושלים, השתלטות על בניין הסוכנות, מעצר חברי סוכנות, ותפישת מסמכים במטרה להוכיח שיתוף פעולה בין הסוכנות היהודית לבין ההגנה. הרבה לא מצאו.

מישור שני - מצור על 27 יישובים שנחשדו כי בהם קיימים בסיסים של הפלמ"ח.

מישור שלישי - מעצר המוני של חברי ההגנה, קרוב ל-3000 חברי הגנה נעצרו ונכלאו במחנות לטרון, רפיח, הם שוחררו הודות להסכם שהושג בין הבריטים לבין היישוב.

משמעותה של השבת השחורה

- ליישוב נגרם נזק רב, עשרות קיבוצים נפגעו, היישוב הופתע מתגובה בריטית זו מאחר והאמין כי הבריטים לא יעזו לפגוע ביישובים. הפגיעה פסיכולוגית ופוליטית יותר מאשר צבאית.
- השבת השחורה חרפה את המתח שהתקיים בתוך ארגון ההגנה והיישוב בשאלה כיצד יש לפעול כנגד בריטניה האם לנהוג במדיניות אקטיביסטית או למתן את היחס ולהתמקד בהעפלה, התיישובות וביצור כוח המגן.
- המתח בתוך תנועת המרי העברי גבר בין ההגנה לאצ"ל והלח"י, האצ"ל והלח"י לא הסכימו למתן את תגובותיהם ביחס לבריטים.

המלון לפני הפיצוץ



המלון אחרי הפיצוץ



פיצוץ מלון המלך דויד

לאחר השבת השחורה קבעו ראשי ההגנה כי כוח הארגון לא ישב וכי יש להוכיח לבריטים כי לא נרתע. לשם כך תכננה וועידת X פעולות נוספות. ב-1 ביולי נשלחה לאצ"ל הודעה: "עליכם לבצע את המילוצ'ניק" ויצמן פנה למשה סנה ודרש להפסיק את הפעולות המזוינות נגד בריטים. סנה הביא את דעתו של ויצמן בפני ועידת X והיא קבלה את דעתו של ויצמן. האצ"ל נדרשה לדחות את הפעולה המתוכננת פיצוץ מלון המלך דויד. ב-22 ביולי הצליח האצ"ל להחדיר למלון המלך דויד כדי חלב מלאים בחומר נפץ. לפני הפיצוץ הזהיר האצ"ל את המלון, שיש לפנות את יושביו. כמו כן נשלחה אזהרה דומה לעיתון "פלשתין פוסט". כתוצאה מהפיצוץ נהרס האגף הדרום מערבי של המלון על חמש קומותיו. בפיצוץ נהרגו 26 בריטים, 17 יהודים ו-40 ערבים.

תגובת היישוב

גינוי הפעולה, הנהלת הסוכנות וראשי ההגנה (אף האקטיביסטים שבהם) זועזעו בגלל ההרג הרב והעובדה שאנשי האצ"ל לא דחו את הפעולה כפי שנדרשו.

תגובת הבריטים

1. בתחום המדיני- פרסום מסמכים הקושרים את הסוכנות היהודית עם פעילות טרור.
2. בתחום הצבאי- ביצור מוסדות נגד פגיעה, עוצר על ת"א במשך ארבעה ימים, חיפוש אחר ראשי המחזרות וחיפושי נשק בקיבוצים.

הגורמים לפירוק תנועת המרי העברי

- **חשדנות הדדית בין מחזרות – ההגנה חשדה ב"פורשים" המובילים אותה לאקטיביזם וחשש להיגרר לטרור.** קיים גם החשש מפני הכרה בלגיטימציה של הפורשים. ואילו האצ"ל ולח"י חשדו בהגנה שמא תיטול מהם את האוטונומיה ותכתיב להם את מרותה.
- **התגובה הבריטית הקשה בארגון ההגנה** במיוחד בשבת השחורה, הביא למסקנה שיש לסגת מהמדיניות האקטיבית של שיתוף הפעולה עם האצ"ל והלח"י.
- **פיצוץ מלון המלך דוד** – העובדה שהאצ"ל לא דחה את ביצוע התוכנית כפי שנדרש, תוצאותיו הקשות של הפיצוץ והתגובה הבריטית.
- **הכרה שהמאבק המשותף לא הביא לשינוי במדיניות בריטניה**, להיפך הוא עלול לסכן את המפעל הציוני כולו, בגלל התגובה הבריטית החריפה.
- התנגדותו של נשיא התנועה הציונית, ד"ר ויצמן לפעילות מזוינת נגד הבריטים.

הישגיה וחשיבותה של תנועת המרי העברי

- ☺ תנועת המרי העברי הבליטה את עוצמתו ואת כושרו הצבאי של היישוב במאבקו.
- ☺ ערעור מאחזי הבריטים בא"י, פגיעה במורל של הצבא הבריטי. תנועת המרי הראתה ליישוב את רגע האמת עם בריטניה. אין דרך חזרה. כשלון הבריטים לשבור את היישוב הביאה אותם להעביר את שאלת א"י לאו"ם.
- ☺ היא הוסיפה תשתית צבאית, והכינה את היישוב למאבק בערבים ב-1948.
- ☺ לתנועת המרי העברי השפעה חיובית על דעת הקהל העולמית.

פעולות המחזרות לאחר תנועת המרי העברי:

ההגנה

ההגנה העדיפה לחזור למאבק הצמוד דהיינו: פעילות מדינית, העפלה, התיישבות, בניין וביצור כוח מגן לקראת הקרב המכריע לדעתם, המלחמה עם ערביי ישראל.

הסיבות להתנגדות ראשי היישוב להמשך פעולות אקטיביות של האצ"ל והלח"י:

- ההכרעה הפוליטית בשאלת א"י מתקרבת, והטרור עלול להזיק קשות ליישוב.
- לא ניתן להכריע את בריטניה דרך טרור.
- התיישבות והעפלה הם התחומים החשובים ביותר ולכן המאבק חייב להתמקד בהם.
- יש "לשמור על הכוחות" לקראת המאבק עם ערביי ישראל.

אצ"ל ולח"י

האצ"ל והלח"י יצאו מחוזקות מתנועת המרי העברי משתי סיבות:

1. קיומה של תנועת המרי העברי העניקה להם לגיטימציה, הכרה ושיתוף פעולה.
 2. הם זכו לאהדת היישוב במיוחד בקרב הנוער.
- לאחר פירוק תנועת המרי העברי הם חשו משוחררים מכל מחויבות ולכן חידשו את המאבק הרצוף בבריטים (מאבק מזוין) מספטמבר 1946 עד אוקטובר 1947 הם ביצעו שורה של מבצעים שהצטיינו באומץ לב והצליחו לערער את שיווי המשקל של הצבא הבריטי.

המחיר ששילמו ארגוני המחתרת היה גבוה. הבריטים החלו להוציא את חברי האצ"ל והלח"י שתפסו להורג, מעשה שזעזע את כל מוסדות היישוב וההגנה בתוכם.

פעולות מרכזיות שנעשו ע"י האצ"ל והלח"י לאחר פירוק תנועת המרי העברי

פריצת כלא עכו מאי 1947-המבצע הנועז מכולם. בכלא ישבו רבים מחברי האצ"ל והלח"י. כוח אצ"ל התחלק לשני יחידות. האחת הציבה מחסומים בדרכים שהובילו לבית הסוהר והשנייה התקרבה לחומות הכלא ופוצצה אותו במקום שנקבע מראש עם הכלואים. מבפנים האסירים פרצו את שער הברזל באמצעות חומר נפץ שהוחדר לכלא. הבורחים נתקלו במשמרות הצבא הבריטי שהוחש למקום. התפתח קרב בו נהרגו חמישה חברי אצ"ל בהם מפקד הפעולה.

תליית שני הסרג'נטים הבריטים- כדי למנוע את תלייתם של שלושת חברי האצ"ל (שותפי פריצת כלא עכו), חטפו אנשי האצ"ל שני סמלים בריטים והסתירו במחבוא. האצ"ל איים שאם הם יועלו לגרדום וייתלו, יוציאו אנשי האצל את הסרג'נטים הבריטים להורג. בסוף יולי הוצאו אנשי האצ"ל להורג ובתגובה נתלו שני הסרג'נטים בחורשה בנתניה.



תליית הסרג'נטים
בגין: "אנחנו לא רצינו
במותם. רצינו רק להציל
את חברינו".

פיצוץ צינור הנפט שהזרים דלק מבתי הזיקוק. התקפת המשרדים הבריטיים לביטחון צבאי.

הותקפה רשת מסילות ברזל והוחדרו מכוניות תופת.
"**ליל הלקאות**", הלקאות- בתגובה להלקאות שהלקו הבריטים את העצורים היהודים, הלקו אנשי אצ"ל את הקצינים הבריטיים.

סיכום מערכת היחסים בין המחתרות

בשנות הארבעים היו בין המחתרות תקופות של עוינות ותקופות של שיתוף פעולה.
הסיבות לעוינות של ההגנה לאצ"ל והלח"י:

- ⊖ ההגנה טענה שהמחתרות הפורשות פוגעות באפשרות של משא ומתן עם הבריטים בדרכי שלום.
- ⊖ אחדות היישוב וסמכות המוסדות הלאומיים נפגעו בגלל הפרישה.
- ⊖ פעולות המחתרות הפורשות מסכנות את שלום היישוב.
- ⊖ המחתרות הפורשות טענו שדרכם בלבד היא זו שתאלץ את הבריטים לעזוב את הארץ.

הביטויים לעוינות

- ⊖ הלשנה והסגרה של חברי אצ"ל ולח"י לשלטון הבריטי.
- ⊖ אי קבלה לעבודה.
- ⊖ הלקאות.
- ⊖ ניהול תעמולת נגד בציבור.
- ⊖ איתור מקורות המימון וחשיפתם לשלטונות.

עולי הגרדום

עולה הגרדום הראשון היה שלמה בן יוסף, אחריה הועלו לגרדום אליהו חכים ואליהו בן צורי.
ב-1947 נקטו הבריטים בנשק ישן חדש: הוצאות להורג, והוציאו להורג תשעה אנשי אצ"ל ולח"י בכלא עכו. המטרה להרתיע את ארגוני הפורשים מלבצע מעשה טרור נגדם. ברוב המקרים פנו מוסדות היישוב לבריטים בבקשת חנינה. אחד מעולי הגרדום דוב גרונר נפצע קשה בזמן ההתקפה על משטרת רמת גן. הוא נידון למוות סרב לבקש חנינה וניתלה בכלא עכו.

שאלות מבחינות בגרות

1. ציין שתי פעולות של האצ"ל ו/או הלח"י שנעשו לאחר פירוק תנועת המרי העברי. הצג סיבה אחת להתנגדות ראשי היישוב להמשיך בפעולות כאלה.
2. מה הייתה המטרה של תנועת המרי העברי? ציין אחד מפעולותיה, וסיבה אחת לפירוקה.

3. המאבק של היישוב היהודי בבריטים בשנים 1939-1947.
- א. הסבר את שתי הגישות העיקריות שרווחו ביישוב היהודי בשנות הארבעים בנוגע לאופי המאבק הצבאי נגד בריטניה. הצג נימוק אחד של כל אחד מהצדדים להצדקת גישתו.
- ב. הסבר שתי סיבות להקמת תנועת המרי העברי.
4. ציין שתי סיבות שהובילו לשיתוף פעולה בין ההגנה האצ"ל והלח"י במסגרת תנועת המרי העברי ושתי סיבות שהובילו פירוק תנועת המרי העברי.

העפלה מאירופה ומאמצות האסלאם

- חסידי המאבק הצמוד (מנהיגי היישוב המאורגן, הסוכנות וההגנה) טענו כי הניצחון לא יבוא בכוח הנשק ולכן לאחר פירוק תנועת המרי העברי, היישוב המאורגן עבר למאבק צמוד של העפלה והתיישבות מתוך מספר נימוקים:
- ☯ הכרה שמאבק של העפלה והתיישבות יעורר תמיכה של דעת הקהל העולמית במאבק של היהודים בא"י.
 - ☯ פעולות טרור עלולות להוביל להקצנה בתגובה של הבריטים עד כדי פגיעה בבית הלאומי בא"י.
 - ☯ התנהגות הפורשים אינה דמוקרטית, הם אינם מוכנים לקבל את מרות הרוב, כמו כן הטרור פוגע בחיים הדמוקרטיים של היישוב.
 - ☯ בן גוריון סבר שהאויב העיקרי הוא הערבים ולא הבריטים ולכן יש לשמור את הכוחות כנגד הערבים.

מטרות ההעפלה לאחר מלחמת העולם השנייה:

מסיום מלחמת העולם השנייה ועד ראשית 1948 הסתערו אוניות מעפילים שיצאו מנמלי אירופה לארץ. להעפלה בתקופה זו היו **מטרות ייחודיות:**

- 📖 הצלת יהודים במיוחד שרידי שואה, ממחנות עקורים.
- 📖 בניית היישוב וחיזוקו לאור מדיניותה של בריטניה. הוכחה לכישלון המדיניות הבריטית, היהודים אינם שמים לב לספר הלבוש וממשיכים לבנות את הבית הלאומי.
- 📖 הפגנה המעוררת את דעת הקהל לתמוך בעליה לא"י, במיוחד כשמדובר על ניצולי שואה, במטרה ליצור לחץ מדיני על בריטניה.
- 📖 ליכוד העם היהודי בתפוצות סביב ההעפלה וחיזוק האמונה הציונית והאנושית בקרב שארית הפלטה.
- 📖 ניצול התוהו ובוהו שהיה במספר מדינות באירופה להעלאת היהודים.

קשיים שהכבידו על ההעפלה לאחר מלחמת העולם השנייה:

- מספרם הגדול של הפליטים, ניצולי שואה.
- ממשלת בריטניה הקשיחה את מדיניותה נגד ההעפלה: לחצה על מדינות יציאה ומעבר, הטילה מצור על חופי הארץ, כלאה מעפילים במחנות מעצר, גירשה מעפילים.
- מחסור חמור בכלי שיט בשל המלחמה הכביד על רכישת ספינות.
- הטיפול באירופה בעולים עד העלאתם לאוניות.
- חוקי הפלגה בים בעיקר סידורי בטיחות.
- מחסור במשאבים כספיים.

מאבק הבריטים בהעפלה

הבריטים השתמשו באמצעים רבים למנוע את ההעפלה:

- הם הפעילו לחץ דיפלומטי במטרה למנוע מעבר יהודים או הפלגת ספינות מעפילים בארצם.
- הם השתמשו בכל הכלים הצבאים העומדים לרשותם כדי לאתר כבר בשלב מוקדם אוניות מעפילים או לאתרם עם הגיעם ארצה באמצעות: מודיעין, אוניות, משחתות, סירות, רדאר.
- בזמן מלחמת העולם השנייה "שוכנו" המעפילים שנתפסו במחנה בעתלית, כעת הוחלט (אוגוסט 1946) **לגרש את המעפילים לקפריסין** (מבצע איגלו). שלושה גורמים מרכזיים היו להחלטה זו:

1. כישלונה של תוכנית מוריסון גרידי .
 2. פיצוץ מלון המלך דויד .
 3. הבריטים חששו כי כניסה של עולים לא חוקיים לארץ עלולה להוביל לתגובה אלימה מצד הערבים .
- המגורשים סבלו מאוד אך החזיקו מעמד. הם קיימו אוטונומיה פנימית , ועדות משמעת, מזכירות, פעילות תרבותית, ארגון תנועות פוליטיות.

היישוב וההעפלה

הישוב ראה את מפעל ההעפלה לאחר מלחמת העולם השנייה כביטוי שיא במאבק בבריטניה משלוש סיבות עיקריות :

זוועות השואה היוו הוכחה כי רק הבית הלאומי הוא הפתרון ליהודי העולם.

אכזריות הבריטים כלפי המעפילים בזמן השואה ולניצולי השואה.

ההעפלה היא שאלת חיים לציונות- המאבק למדינה עברית.

ביטויי הזדהות של היישוב עם ההעפלה והמעפילים

- הפגנות מחאה נגד בריטניה אשר הפכו להתנגשויות עם המשטרה והצבא הבריטיים.
- הסתרת מעפילים וסירוב להזדהות בזמן שהבריטים ערכו חיפושים.
- המונים נהרו לחופים לקבל את המעפילים, להתערב בהם .
- התקפת המחנות על מתקני שמירה בריטים שהפריעו להעפלה (כגון מתקני רדאר).
- היישוב שלח את השליחים לאירופה למחנות כדי לסייע לעקורים לעלות ארצה.
- הפריצה למחנה עתלית- באוקטובר 1945 כ-100 חברי פלמ"ח יצאו מקיבוץ בית אורן ופרצו למחנה עתלית בו היו כ-200 מעפילים. בעזרת סיוע פנימי הם השתלטו על המחנה העלו את המעפילים על משאיות לכיוון בית אורן והתכוונו לפזרן ביישובי הסביבה. בואה של המשטרה הבריטית אילץ את הבורחים להגיע רק לקיבוץ יגור.

שיאים בהעפלה

בשנים 1945-1947 גייס המוסד לעלייה ב' 64 אוניות שעשו דרכם ממקומות שונים באירופה לא"י. רוב הספינות יצאו מנמלי איטליה שבהם רוכזו רוב הפליטים להעפלה. כדוגמה נתייחס לשתי ספינות. לה ספציה ואקסודוס.

פרשת לה ספציה

בנמל לה ספציה באיטליה עגנה אניית מעפילים אשר קיבלה רישיון מהאיטלקים להפליג אך מאחר ואיטליה הייתה שטח כבוש בידי הבריטים הם דרשו למנוע את הפלגתה. המעפילים פתחו בשביתת רעב וכתבו מכתבים אותם שלחו לאישי ציבור בעולם, לארגונים ועיתונים בהם הודיעו כי לא יהססו להטביע את האוניה אם לא יורשו לעלות לא"י.

מפקד המעפילים
בלה-ספציה



נציג הממשלה הבריטית ניסה לשכנע אותם לוותר אך הם הגיבו באיומים שונים ביניהם איום בדבר התאבדות קולקטיבית בשערי הנמל כאות מחאה. בסופו של דבר הפליגו המעפילים בשתי אניות דב הוז ואליהו גולומב לחופי ישראל.

אקסודוס- יציאת אירופה תש"ז

פרשת אקסודוס מהווה שיא בהעפלה בתקופה זו. האוניה הוכשרה באיטליה, האיטלקים אסרו את הפלגתה, היא חמקה לצרפת ושם הצליחה להעלות את המעפילים ולהפליג לאחר קשיים מרובים, למרות האיסור הצרפתי. אוניית קרב בריטית נצמדה אליה וליוותה אותה לאורך כל הדרך לארץ. כ-40 ק"מ מחופי הארץ (מים בינלאומיים) חסמו את דרכה שש משחתות בריטיות, חיילים בריטיים השתלטו עליה בכוח, החל קרב פנים מול פנים בין הבריטים (שהשתמשו בנשק חם) למעפילים (שהשתמשו ביתדות, מוטות). שלושה מעפילים נהרגו, השאר הועלו לשלוש אוניות גירוש. המעפילים ציפו להישלח לקפריסין, אך הם נשלחו לצרפת (נמל המוצא) מתוך מטרה ברורה לשבור את ההעפלה. בהגיע אוניות הגירוש לצרפת סירבו המעפילים לרדת (השפעה של אנשי ההגנה) והם הועברו לגרמניה למחנות

העקורים מול תקתוק המצלמות של מאות עיתונאים וצלמים. עם סיום מלחמת העצמאות עלו כל מעפילי אקסודוס למדינת ישראל.

לפרשת אקסודוס מספר השלכות:

- 🔔 דעת הקהל העולמית הזדעזעה מהתנהגות הבריטים והביאה לירידת מורל קשה.
- 🔔 לאירועים אלה השפעה ישירה על מסקנותיה של וועדת אונסקו"פ שבאה מטעם האו"ם לחקור ולהציע פתרון למצב בא"י.
- 🔔 חיזוק הקשר בין המעפילים לבין היישוב.
- 🔔 הבריטים לא העזו להעביר אוניות מעפילים נוספות לגרמניה.

ההעפלה מארצות המזרח בשנים 1945-1948

בשנים 1946-47 צומצמה העלייה מארצות המזרח לא"י משלוש סיבות עיקריות:

- 🔔 כל תשומת ליבו של המוסד לעלייה ב' הופנה לאירופה, להצלת פליטי השואה.
- 🔔 היחידות היהודיות אשר טיפחו את העלייה בארצות המזרח החלו לחזור הביתה.
- 🔔 מדינות ערב הפכו להיות יותר עצמאיות ואנטי ציוניות, מה שהקשה על ההעפלה.

בכל אופן נמשכה העפלה במספרים קטנים דרך היבשה (יהודי סוריה ועיראק) וכן עלייה מצפון אפריקה של שתי אוניות מעפילים (יהודה הלוי, ושיבת ציון) הן נתפסו והועברו לקפריסין. עליית יהודי צפון אפריקה חודשה רק לאחר הקמת המדינה.

מאפיינים ייחודיים להעפלה מארצות האיסלאם

- מאפיין גיאוגרפי-ההעפלה בעיקרה יבשתית.
- מאפיין פוליטי-ההעפלה כתוצאה מהתגברות הלאומנות הערבית.

חשיבותה ומשמעותה של ההעפלה :

- ההעפלה גורם דמוגרפי חשוב לחיזוק כוחו של היישוב (עלו למעלה מ-120,000)
- ההעפלה יצרה את הקשר הראשוני בין היישוב ליהודי המזרח.
- ההעפלה השפיעה על מדיניות ארה"ב ומסקנותיה וועדת החקירה של האו"ם.
- ההעפלה הייתה הדרך העיקרית להצלת פליטי השואה בזמן המלחמה ולאחריה.
- גורם שזעזע את המוסר הבריטי והחליש את רצונו לשלוט בארץ.
- הגדלת הכוח הצבאי, ההעפלה נתנה דחיפה לימאות עברית.
- הכשרת אנשים לתפקידים ממלכתיים.
- יצירת דעת קהל עולמית אוהדת כלפי התביעה לריבונות יהודית.
- ההעפלה שימשה גורם נוסף וממריץ להחלטת בריטניה לוותר על א"י.
- יצירת מכנה משותף שאפשר הסכמה אידיאולוגית בקרב כל הגורמים שפעלו ביישוב היהודי.

שאלות מבחינות בגרות

1. פרשת "אקסודוס" הפכה לסמל במאבק להקמת המדינה. מהי פרשת "אקסודוס". הסבר את תרומתה למאבק זה.
2. כיצד ביטא מפעל ההעפלה מאבק במדיניות בריטניה בשאלת א"י לאחר מלחמת העולם השנייה? הבא שני הסברים.
3. העלייה לא"י בשנים 1945-1947
א. פרט שלוש דרכי פעולה של הבריטים במאבקם בהעפלה.
ב. הסבר במה סייעה ההעפלה במאבק למען הקמת המדינה (הבא שתי דוגמאות)

4. הצג שלושה קשיים שעמם התמודד מפעל ההעפלה מארצות אירופה ומארצות האסלאם בשנים 1945-47. הצג מאפיין ייחודי להעפלה מארצות אלה.
5. הסבר שתי מטרות של היישוב היהודי בא"י בארגון ההעפלה לאחר מלחמת העולם השנייה. הצג שני קשיים שהכבידו על ארגון ההעפלה בתקופה זו.
6. המאבק להקמת מדינה יהודית (1945-47) להעפלה היה תפקיד חשוב במאבק להקמת המדינה. הבא שלוש ראיות לטענה זו.
7. הסבר מה רצה היישוב היהודי להשיג באמצעות מאבקו לעלייה בלתי לגלית להשיג בשנים 1945-47. תאר שני קשיים ליישוב במאבק זה.

התיישבות לאחר מלחמת העולם השנייה

הקדמה-חשיבות ההתיישבות

- היישוב ראה בהתיישבות את חוסנו האידיאולוגי והמוסרי. למאבק ההתיישבותי מספר מאפיינים והנהגת היישוב ביקשה להגיע להישגים שונים באמצעות ההתיישבות:
-  להתיישבות חשיבות פוליטית-ההתיישבות הפכה למאבק לקביעת נוכחות בחלקי הארץ במטרה להכליל במפה העתידית של המדינה.
 -  להתיישבות חשיבות אסטרטגית ראשונה במעלה.
 -  **הקמת ישובים לקליטת מעפילים**- בהתיישבות הוסתרו מעפילים, וחברי משקים הגנו עליהם מכל אפשרות של זיהוי ע"י הבריטים.
 -  ההתיישבות הייתה ביטוי למאבק בספר הלבן, בעקיפת חוק הקרקעות ובמדיניות בוויין.
 -  ההתיישבות לקחה חלק בעיצוב הפלמ"ח.
 -  השפעה על קביעת גבולות המדינה בעתיד.
 -  הגברת כוח היהודים בארץ ע"י עיבוי ישובים קיימים והקמת ישובים חדשים.

I. המאבק סביב ביריה

- קבוצת ביריה הוקמה בשנת 1945 במסגרת התוכנית לחיזוק הגליל העליון.
- הנקודה אוישה ע"י גרעין של בני עקיבא. 24 חיילי המחלקה הדתית של הפלמ"ח. הם ישבו בביריה ועסקו בנטיעות ובאימונים צבאיים. בכך הם **כבשו** את אדמת ביריה בפעם הראשונה.
- תקרית אש באזור הביאה את הבריטים לערוך חיפושים. במהלך החיפושים נתפסו נשק ומסמכים. כל אנשי ביריה נתפסו, נכלאו ונחקרו.
- כוחות בריטים החזיקו בביריה במרס 1946.
- היישוב החליט להגיב על התקדים הבריטי: השתלטות על יישוב עברי והריסתו. הוחלט לכן **לכבוש** את ביריה **בשנית**. אורגנה עלייה המונית של מאות רבות של בני נוער ב-י"א באדר אשר העפילו אל ביריה והשתלטו עליה מחדש. תוך שעות בנו מבנים, גדר ואוהלים. הבריטים המופתעים כבשו את ביריה בסערה והיא נהרסה בפעם השנייה.
- הוחלט לכבוש את ביריה בפעם השלישית. עלייה המונית של אלפי אנשים וביריה ג' קמה. הבריטים הטילו עליה מצור אך נאלצו לוותר.

חשיבות פרשת ביריה

- הוכחה הזכות של היהודים להתנחל בכל מקום ובכל מחיר, גם אם הדבר דורש מאמצים ומאבק.
- נחישות היהודים יצרה עובדה-נמנע התקדים הבריטי של כיבוש ישוב יהודי והריסתו.
- פרשת ביריה הופכת לסמל ומיתוס לדורות הבאים דבקות ומלחמה של העם על ההתיישבות והאדמה.
- פרשת ביריה מחזקת את הדבקות של היישוב במטרה ומחזקת את המאבק המדיני בדרך לעצמאות.

II. התיישבות בנגב

הקמת אחת עשרה היישובים בנגב-אוקטובר 1946 ומפעל המים

רקע להתיישבות בנגב

מאז ההתיישבות ברוחמה (1944) לא הוקם יישוב נוסף בנגב.

 תוכנית מוריסון גרידי אשר ביקשה להשאיר את הנגב בידי הבריטים נתנה דחיפה להקמת יישובים נוספים באזור הנגב.

הסוכנות היהודית החליטה להקים 11 יישובים בנגב מאחר וידעה שהבריטים מתכוונים להשאיר את הנגב כאזור נטרלי.

ביצוע התוכנית

הוחלט להקים 11 נקודות התיישבות בנגב בלילה אחד. ההתארגנות בציד ובאנשים נעשתה ביישובים הוותיקים משם יצאו בלילה והקימו את 11 היישובים (כפר דרום, חצרים, בארות יצחק, משמר הנגב) במתכונת חומה ומגדל. הבריטים לא הגיבו.

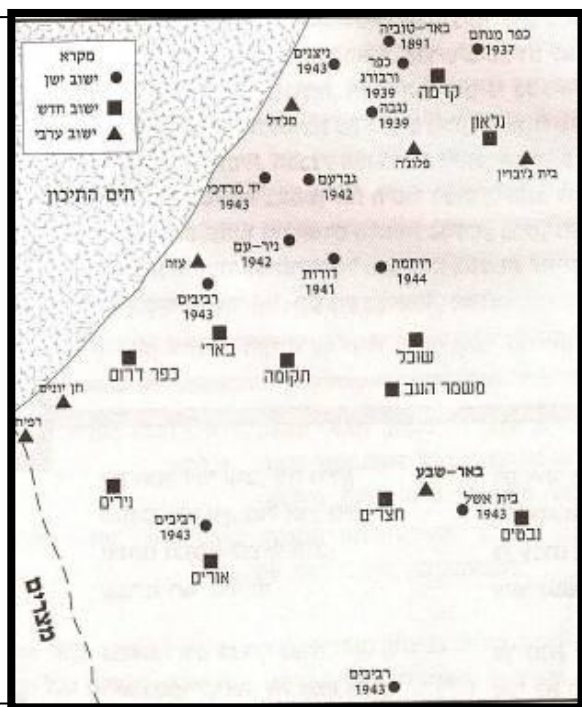
משמעות וחשיבות הקמת 11 היישובים בנגב

 מבצע הגדול ביותר מסוגו בתחום ההתיישבות, מראה ומבטא את עוצמת היישוב.

 להתיישבות בנגב משמעות פוליטית- בתוכנית החלוקה של האו"ם ב-1947 הנגב נכלל בתחומי מדינת ישראל והפך לעובדה קיימת.

 ליישובי הנגב הייתה חשיבות אסטרטגית רבה במלחמת העצמאות.

 המורל והמוטיבציה של היישוב עלו, התגבשות סביב מפעל ציוני חלוצי.



מפת 11 הנקודות בנגב

סיכום מפעל ההתיישבות

ההתיישבות היא תמצית המהפכה הציונית. חזרת היהודים לעבודה חקלאית.

ההתיישבות סייעה למפעל גאולת אדמות א"י.

 ההתיישבות חייבה פיתוח מפעלי מים אזוריים.

ההתיישבות תרמה להעמקת רוח החלוציות וההתנדבות יצירת אתגר חלוצי בעיקר לנוער.

 ההתיישבות הוא תחום בו היישוב לגונויו מלוכד כנגד הבריטים.

ההתיישבות קבעה את גבולות המדינה.

 ההתיישבות חיזקה את התשתית הכלכלית של היישוב.

ההתיישבות אפשרה קליטת עלייה והביאה לגידול דמוגרפי.

להתיישבות חשיבות ותרומה אסטרטגית רבה שתבלוט במלחמת השחרור.

שאלות מבחינות בגרות

1. ההעפלה בשנים 1945-1947

א. הביאי שלושה הסברים לחשיבות ההעפלה להקמת המדינה.

ב. צייני סיבה אחת להעפלה מארצות האסלאם, והסבירי מדוע היה אפשר לעלות מארצות אלה בדרכים נוספות לדרך הים.

2. הצג פעולת התיישבות אחת של היישוב היהודי והסבר את חשיבותה.

3. תארי שתי פעולות בתחום ההתיישבות שנקט היישוב היהודי במאבקו נגד הבריטים. הסבר מה בקשה הנהגת היישוב להשיג באמצעות פעולות אלה.

ארץ ישראל בזירה הבינלאומית

I. מדיניות המעצמות הגדולות ארה"ב וברי"מ

המדיניות של ארצות הברית

בשנים 1945-1947 ארצות הברית מעורבת בשאלת א"י.

מהן הסיבות למעורבות ארה"ב בשאלת א"י

- דעת הקהל ואמצעי התקשורת לחצו על טרומן לפתור את בעיית העקורים, על רקע העובדה שארה"ב לא סייעה באופן מהותי בתקופת השואה ושהנושא נתפס כעניין הומאניטארי אחרי דו"ח הריסון.
- לחץ של יהדות ארה"ב.
- האינטרס של ארה"ב למצוא פתרון לעקורים שהיו במחנות בשליטת צבא ארה"ב מכיוון שהעקורים היו נטל כלכלי.
- גורמים בבית הלבן כמו השר מורגנטאו, לחצו על טרומן למצוא פתרון לבעיית העקורים.
- לבריטים היה אינטרס לשתף את ארה"ב, שכן לאחר המלחמה נחלשה בריטניה ונאלצה לקבל סיוע כספי גדול מארה"ב כדי להשתקם.
- הרצון למנוע את התפשטות הגוש הקומוניסטי. בארה"ב עמדות שונות, פרו ציונים ואנטי ציונים.

העמדות בארה"ב ביחס לשאלת א"י

נימוקים למדיניות פרו ציונית:

- השואה אשר גורמת הן לתחושות אשמה מסוימות ולצורך לפצות את היהודים, במיוחד לאור סגירת השערים ע"י חוקי הגירה קשים אשר מנעו קליטת יהודים בזמן השואה.
- דעת הקהל והתקשורת מפעילות על הנשיא לחץ לפתור את בעיית העקורים

נימוקי עמדת אנטי ציונית:

- הנפט, השדולה של חברות הנפט- בעלות ההשפעה טענו שעימות עם מדינות ערב יפגע באינטרסים כלכליים של ארה"ב ויביא לאובדן זכויות נפט.
- לעצור את הקומוניזם שהלך והתפשט לאחר מלחמת העולם השנייה ומצד שני הפצת הרעיון הדמוקרטי. לכן אין להחליש ולהתעמת עם בריטניה.

עמדת טרומן (הנשיא)

הנשיא טרומן החליט לשגר למזרח התיכון ולמחנות העקורים את **ארל הריסון** מומחה לבעיות הגירה במגמה לחקור את בעיית היהודים ולהעלות הצעות פתרון. הריסון קבע כי יש להעלות מיידית 100,00 עקורים אשר אינם רוצים להישאר באירופה. טרומן תמך בהעלאת 100,00 יהודים (אך לא רצה בהקמתה של מדינה יהודית בגלל החשש מתגובת הערבים) ממספר סיבות:

1. למלא את המחויבות כלפי הציבור האמריקאי ויהודי ארה"ב אשר חשו רגשי אשמה על מה שהתרחש בשואה.
2. הוא האמין שאישור חד פעמי לעליית 100,00 יהודים ימנע את הסתבכות ארה"ב בסכסוך הערבי-יהודי-בריטי.
3. מניע כלכלי- בואם של 100,00 יהודים לא"י יקל על הצבא האמריקאי באירופה האחראי על מחנות העקורים.

סיכום דוגמאות למעורבות

דו"ח הריסון.

הוועדה האנגלו-אמריקאית.

תוכנית מוריסון גרידי.

תמיכת ארה"ב בתוכנית החלוקה של האו"ם.

הוועדה האנגלו אמריקאית מרץ 1946

הגורמים להקמת הוועדה:

- הביקורת העולמית גדולה על מדיניותם של הבריטים בשאלת הפליטים (במיוחד בארה"ב).

- בוויין היה בטוח שכאשר האמריקאים יתמודדו עם בעיית הפליטים הם יאמצו את המדיניות הבריטית.

הוועדה ופעילותה

תפקידיה:

- לבחון האם וכיצד יוכלו היהודים להמשיך ולחיות באירופה.
- לבדוק כמה יהודים רוצים לעלות ארצה.
- האם התנאים בארץ מאפשרים לקלוט המוני פליטים.

פעילותה:

עוד לפני בואם של חברי הוועדה לארץ (12 חברים, 6 בריטים ו-6 אמריקאים) הם נפגשו עם עדים רבים ובמיוחד הושפעו מעדויות היהודים במחנות העקורים באירופה אשר היו נחושים לעלות לא"י בלבד. בארץ שמעו את עדויות כל הצדדים:

- נציגי היהודים הדגישו את סבל העם היהודי וזכותו לבנות מדינה דמוקרטית.
- נציגי הערבים הציעו שהבריטים יעזבו את א"י וההכרעה במאבק ישיר בין הצדדים.
- נציגי הבריטים, טענו כי כוחו הצבאי של היישוב חזק ויוכל להכריע את ערביי ישראל ומדינות ערב.

מסקנותיה והמלצותיה:

- יש לאשר 100,000 רישיונות כניסה לא"י ליהודים פליטי השואה באופן מיידי. שינוי מדיניות העלייה כפי שנקבעה בספר הלבן. מכאן שא"י היא היעד היחיד לפליטים היהודים.
- לבטל את חוק הקרקעות (1940).
- להקים בא"י משטר נאמנות מטעם האו"ם אשר יחליף את המנדט וימנה את בריטניה כנאמנה. **אין כאן פתרון מדיני סופי.**

משמעות הדו"ח של הוועדה האנגלו אמריקאית :

- המלצות הוועדה לא הביאו שום פתרון לשאלת א"י והיא לא התחשבה בדרישת היהודים למדינה עברית
- המנדט הבריטי זכה ללגיטימציה נוספת .

תגובות לדו"ח הוועדה האנגלו-אמריקאית:

יהודים ערבים ובריטים הסתייגו מהמסקנות.

- **ארה"ב -** טרומן קיבל את מסקנות הוועדה ובכך הכריז למעשה על התנגדותה של ארה"ב להמשך מדיניות הספר הלבן השלישי.

- **בריטניה -** בוויין דוחה את התוכנית באמתלות שונות :

1. משמעות ההחלטה שליחת צבא בריטי נוסף.
2. יישום ההחלטה יגרום למלחמה בין הערבים ליהודים.
3. בריטניה דרשה שהיישוב ימסור את נשקו לידי הבריטים, הבריטים ידעו שהיישוב יסרב לדרישה זו.
4. יש לבדוק את נכונותה של ארה"ב לשתף פעולה

- **תגובת הערבים -** דחו את הדו"ח והכריזו על שביתה כללית. הליגה הערבית איימה בהטלת חרם נפט על ארה"ב ובריטניה, אם הן תקבלנה את מסקנות הוועדה. שאיפה למדינה נפרדת.

- **תגובת היישוב -** הסוכנות היהודית השיבה כי הפתרון הוא בהקמת מדינה יהודית בא"י. ובינתיים לבצע לאלתר את מסקנות הוועדה - להעניק 100,000 היתרי עלייה ליהודים, ולבטל את חוק הקרקעות. היישוב לא היה מוכן למסור את נשקו כדרישת הבריטים לביצוע ההמלצות.

מצוקה זו של בריטניה (חוסר הרצון להיענות למסקנות הוועדה אך רצון שלא לאבד את תמיכת ארה"ב) **ופעולות תנועת המרי העברי הולידה את התוכנית החדשה לפתרון בעיית א"י תוכנית מוריסון גרידי.**

עמדת ארה"ב בשאלת א"י - סיכום

טרומן מגבש עמדה פרו ציונית.

גורמים:

1. לחץ דעת הקהל ותקשורת בעולם ובארה"ב.

2. טרומן חשב שהעיכוב מצד הבריטים במשך 17 חודשים נועד להשהות את פתרון בעיית העקורים.
3. יחסם של הבריטים למעפילים וגירושם לקפריסין.
4. מערכת בחירות קרובה, לחץ של יהודי ארה"ב.

ביטויים למדיניות הפרו ציונית של ארה"ב:

- טרומן תמך בהמלצה של הוועדה האנגלו אמריקאית, הן בעליה מידית של 100,000 יהודים והן בביטולו של הספר הלבן השלישי ובביטול חוק הקרקעות.
- טרומן מסכים להקמת מדינה יהודית בחלק מא"י והדבר יבוא לידי ביטוי בתמיכת ארה"ב בהמלצת ועידת אונסקופ"פ, אשר מציעה לסיים את המנדט הבריטי בא"י ולהקים שתי מדינות יהודית ופלשתינית.

המדיניות של בריה"מ

מדיניות בריה"מ אינה נחשבת כמדיניות פרו ציונית אולם היא תתמוך במסקנות ועידת אונסקופ"פ ובהחלטה להקים שתי מדינות יהודית ופלשתינית בא"י.

העברת שאלת ארץ ישראל לאו"ם

קיימות שלוש תיאוריות סביב ההחלטה להעביר את שאלת א"י לאו"ם:

- ☪ תיאוריה ראשונה- בריטניה לא התכוונה לוותר על המנדט בא"י אלא רצונה בקבלת אישור מחודש למנדט הבריטי, מתוך אמונה שהאו"ם לא ימצא פתרון אחר.
- ☪ תיאוריה שנייה- בוויין הבין שעל בריטניה לעזוב את א"י (מצבה הכלכלי החמור) והשאלה שעמדה בפניה היא איך לעשות זאת מבלי לפגוע בקשריה של בריטניה עם העולם הערבי.
- ☪ בוויין היה מודע למלחמה הקרה בין ארה"ב ובריה"מ ורצה לנצל מצב זה כדי למשוך את ארה"ב לצד בריטניה נוכח כישלונותיו הקודמים (להגביר את חששה של ארה"ב בדבר מעורבות סובייטית).

הגורמים שהניעו את בריטניה להעביר את שאלת א"י לאו"ם:

- העברת שאלת א"י לאו"ם אין פירוש הדבר שבריטניה מוותרת על המנדט בא"י, בריטניה קיוותה לקבל מחדש את המנדט על א"י מאחר והאו"ם לא ימצא פתרון אחר.
- פגיעה גוברת והולכת של המחתרות בצבא הבריטי מיררו את חייהם של הבריטים בארץ, דרישה להחזיר את הבנים הביתה. פניה לאו"ם היא מוצא של כבוד.
- לחץ גובר והולך של דעת הקהל העולמית נוכח עמדת בריטניה כלפי ההעפלה ובעיית העקורים.
- כשלון המו"מ המדיני-כל הניסיונות המדיניים למצוא פשרה בין יהודים וערבים נכשלו, הן נדחו הן ע"י ערבים והן ע"י היהודים.
- המחיר הכלכלי הגבוה של החזקת הצבא הבריטי בארץ (100,000 חיילים בריטים בארץ) בזמן שמצבה הכלכלי של בריטניה קשה.
- המשך החזקת המנדט בארץ יוצר קרע עם העולם הערבי אשר ציפה שבריטניה תקים מדינה ערבית בפלשתיין.
- הצורך והרצון לזכות בתמיכת ארה"ב בגלל החולשה הצבאית והמדינית של בריטניה לאחר מלחמת העולם השנייה.
- מבחינת החוק הבינלאומי בריטניה מחויבת לקבל ייפוי כוח מחודש למנדט מהאו"ם.

התגובות להחלטה להעביר את שאלת א"י לאו"ם

תגובת הערבים:

שבעות רצון. הערבים קיוו שעצרת האו"ם תחליט על סיום המנדט (בגלל כוחם באו"ם - 5 מדינות ערביות), אך התאכזבו מההחלטה להקים ועדה, והודיעו שאינם מחויבים לקבל את מסקנותיה.

תגובת היהודים (הסוכנות):

הסוכנות חששה מיתרון הנציגות הערבית באו"ם, אך ראתה בעין יפה את הוצאת הטיפול בשאלת א"י מידי בריטניה. המשמעות בהעברת שאלת א"י לאו"ם מבחינת היהודים-סיכוי מול סיכון: סיכוי-השתחררות משלטון המנדט ומעולה של בריטניה. סיכון-שאלת א"י נפתחת מחדש, לא ברור מה תהיה ההחלטה החדשה.

הדיון וההכרעה באו"ם-שלושה שלבים

החלטת האו"ם

ועידת אונסקו"פ

כינוס מיוחד של עצרת האו"ם

שלב ראשון- כינוס מיוחד של עצרת האו"ם

באפריל 1947 התכנס מושב מיוחד לדון בשאלת א"י. הוחלט בו על הקמת **וועדה מיוחדת מטעם האו"ם ועידת אונסקו"פ**.

מטרת הוועדה המיוחדת:

מטרת הוועדה היא לחקור את שאלת א"י ולתת דין וחשבון לפתרון הבעיה. הוועדה מנתה 11 נציגים אשר ייצגו את הגושים הפוליטיים הגדולים שישבו באו"ם: אוסטרליה וקנדה (ייצגו את חבר העצמים הבריטי) אורוגוואי, פרו וגאטמלה (דרום אמריקה) צ'כוסלובקיה ויוגוסלביה (מזרח אירופה) שוודיה והולנד (ייצגו את מערב אירופה), הודו ואירן (ייצגו את אסיה, ארה"ב ובריה"מ (שתי המעצמות הגדולות) לא נכללו.

העמדה הסובייטית-ההפתעה

יום לפני נעילת עצרת האו"ם נשא גרומיקו נציג בריה"מ נאום בו תמך בהקמת שתי מדינות. עמדה זו ביטאה מהפך במדיניות של בריה"מ אשר התייחסה באיבה עמוקה כלפי הציונות. לעמדה זו תהיה השלכה על כל הגוש הקומוניסטי.

נימוקיו:

- האו"ם חייב לדאוג לפליטי השואה.
- שלטון המנדט פשט את הרגל ולכן יש צורך בפתרון אחר.
- שום מדינה במערב אירופה אינה יכולה להבטיח את זכויות העם היהודי.
- הפתרון האידיאלי הוא מדינה דו לאומית, אם זה לא יתאפשר יש להקים שתי מדינות על בסיס תוכנית חלוקה.

הסיבות לעמדה זו של בריה"מ:

1. סטלין ראה בהקמת מדינה יהודית במזרח התיכון אמצעי להוצאת הבריטים מהאזור על רקע המלחמה הקרה. כמו כן בריה"מ תצליח להשיג דריסת רגל באזור רגיש זה.
2. תמיכה במדינה יהודית עשויה לסייע להפיכתה למדינה פרו סובייטית.
3. הצעה להקמת מדינה יהודית תגרום למתח בין ארה"ב ובריטניה אשר חלוקות בנושא זה.

ההשפעות של עמדת בריה"מ על הסיכוי להקמת מדינה יהודית:

1. הסיכוי להקמת מדינה יהודית גדל כיוון שזה הבטיח תמיכה של הגוש הקומוניסטי שמצביע באופן אחיד עפ"י הוראותיה של בריה"מ.
2. השפעה על החלטותיה של ועידת האום, תמיכה של שתי המעצמות להקמת מדינה יהודית.

שלב שני-ועידת אונסקו"פ

פעילות הוועידה

הוועדה שמעה את השקפות ממשלת בריטניה, מוסדות לאומים בא"י, ארגונים יהודים ולא יהודים ומדינות ערב. נציגי ערביי ישראל סרבו להופיע בפני הוועידה בנימוק שהאו"ם חייב לבטל את המנדט ולתת עצמאות לשטח עפ"י המצב הקיים, דהיינו קיום רוב ערבי בשטח מחייב הקמת מדינה ערבית בלבד. בשהותם בארץ הושפעו חברי הוועידה ממספר אירועים:

- ההוצאה להורג של שלושת חברי האצ"ל שהשתתפו בפריצה לכלא עכו, ע"י הבריטים ותליית שני הסרגינטים הבריטים כתגובה.
- מאבקם של מעפילי אקסודוס ושילוחם לצרפת וגרמניה.
- עדויותיהם של ראשי היישוב הרשימה את חברי הוועדה, בעיקר עדויותיהם של ויצמן ובן גוריון.
- הוועדה ביקרה בקיבוצים (בית הערבה ורביבים) והתרשמה עמוקות מהמפעל הציוני.

- חברי הוועדה נפגשו בסתר עם נציגי ההגנה והאצ"ל ושמעו מהם על היכולת של היישוב להדוף התקפה של ערביי ישראל ומדינות ערב (הגנה) והתנגדות לחלוקה (אצ"ל).
- לאחר שהוועדה סיימה את עבודתה בארץ ביקרו כמה חבריה במחנות העקורים בגרמניה ובאוסטריה והגיעו למסקנה שהפליטים היהודים שואפי לעלות רק לא"י.

המלצות הוועדה:

- המלצה פה אחד של חברי הוועדה- ביטול השלטון הבריטי בא"י, אין להקים בכל א"י מדינה יהודית ואין להקים בכל א"י מדינה ערבית.
- ביחס לצורת השלטון בעתיד בשטח **קיימים חילוקי דעות:**
 - א. הרוב (8 חברים):** יש להקים שתי מדינות נפרדות אחת יהודית והשנייה ערבית. **שטחי המדינה הערבית-** גליל מערבי, יהודה ושומרון, רצועת החוף ברוחב 8 ק"מ מאשדוד לרפיח.
 - שטחי המדינה היהודית-** גליל מזרחי, עמק יזרעאל, שפלת החוף מעכו עד אשדוד והנגב. (62% משטחי א"י המערבית) **ירושלים-** בינלאומית בחסות מועצת נאמנות של האו"ם עיר מפורזת וניטרלית. שתי המדינות והאזור הבינלאומי יקפידו על שיתוף פעולה כלכלי הדוק, דהיינו מטבע משותף, מכס, תחבורה, תוכניות פיתוח.
 - ב. הצעת המיעוט (3 חברים)-** הקמת מדינה פדראלית יהודית וערבית בעלת תחיקה אחת וממשלה אחת. יש לקיים תקופת מעבר לשלוש שנים בה תתאפשר עלייה עפ"י היכולת הכלכלית של הארץ, ירושלים בירתה. **משמעות תוכנית החלוקה-** סתירה לבריטניה, עליה לעזוב את הארץ, מעמדה במזרח התיכון התרופף.

התגובות לתוכנית החלוקה:

בריטניה- בריטניה הודיעה שלא תסייע בביצוע ההחלטה ולא תרשה לשום ועדה להגיע לארץ ישראל, אלא זמן קצר לפני תום המנדט. (ברור שבריטניה אינה מרוצה מאחר ושלטון המנדט מתבטל)

ארה"ב- הממשל האמריקאי חלוק בדעותיו. במחלקת המדינה התקיים ויכוח מר בשאלה אם לתמוך בהקמת מדינה יהודית. המתנגדים חששו מכך שהאמריקאים יאלצו להתערב ע"י שליחת חיילים להצלת המדינה היהודית ועל כך תשלם ארה"ב מחיר ביחסיה עם מדינות ערב. לכן הציעו מדינאי פסיבית של שב ואל תעשה אשר תוביל לגוויעת התוכנית. אך בסופו של דבר שר החוץ מרשל הודיע על תמיכתו בתוכנית, השאלה האם ארה"ב תפעל לגיוס רוב של שני שלישים הנחוץ לקבלת ההחלטה באו"ם. לשם כך פעל אבא הלל סילבר והצליח ליזום פגישה בין טרומן לויצמן אשר השפיעה על טרומן להורות למשלחת האמריקאית להצביע בעד הכללת הנגב הדרומי בתחומי המדינה היהודית ולפעול להשגת רוב של שני שלישים.

ערבים- דחו את ההצעה כולה. פלשתין כולה מדינה ערבית אין ליהודים כל זכות עליה.

היהודים- רוב הישוב תמך בהצעה משום שיש הכרה בינלאומית בריבונות יהודית בא"י. היהודים אמנם מסכימים לחלוקה אך מתנגדים לחסות בינלאומית בירושלים והגבלת העלייה בתקופת המעבר. קיימים מצד אחד הישגים אך דברים לא קלים מצד שני.

הישגים חשובים

1. ניתן אישור בינלאומי לסיום המנדט, בכך נוצר חלל מדיני שיש למלאו.
2. שטחה המוצע של המדינה גדול מהשטח שהוצע בוועידת פיל, כעת יש להיערך למאבק מדיני קשה כדי להשיג תמיכה של שני שלישים למימוש התוכנית.

דברים לא קלים

1. ירושלים אינה בשטח המדינה היהודית, ומאה אלף היהודים החיים בה יחיו באזור בינלאומי מוקף במדינה ערבית.
2. הוצאת הגליל המערבי משטח המדינה היהודית.

המאבק למימוש הצעת החלוקה עד ההצבעה הגורלית

ארה"ב ובריטניה הגיעו להסכמה ביניהן לתמוך בתוכנית החלוקה. בריטניה ספגה מהלומה חזקה היא לא האמינה שדבר כזה יכול לקרות ערב המלחמה הקרה. מתוך תסכול הודיעה בריטניה כי לא תשתתף בביצוע התוכנית וכי תוציא את צבאה באוגוסט 1948. היה ברור כי בריטניה לא תפנה את צבאה בצורה מסודרת, בארץ ישרור תוהו ובוהו פוליטי וצבאי הנוח לערבים.

בעוד שהערבים היו בטוחים בניצחונם ולכן לא התאמצו ואף איימו שאם תתקבל תוכנית החלוקה תהיה שפיכות דמים. היהודים בתמיכת ארה"ב עשו מאמץ עליון להשיג את הרוב הנדרש של שני שלישים. ביום ה-29 בנובמבר עזר העולם היהודי את נשימתו והיה רתוק למכשירי הרדיו כאשר החלה הספירה. 33 מדינות תמכו בהחלטה, 10 נמנעו ו-13 הצביעו נגד.

מדוע תמכו המדינות החברות באו"ם בתוכנית החלוקה?

- ☆ מדינות סברו שהחלוקה פתרון צודק לסכסוך בין יהודים וערבים.
- ☆ נציגי היישוב והסוכנות פעלו לשכנע מדינות מתנדנות.
- ☆ בעיית העקורים ושאלת השואה עמדו על מצפונם של המדינות אשר לא סייעו ליהודים בזמן השואה.
- ☆ בריה"מ הייתה מעוניינת לסכסך בין ארה"ב ובריטניה ולגרום ליציאת בריטניה מהאזור את זאת ניתן להשיג ע"י תוכנית החלוקה. כמו כן היא מעוניינת לבסס את מעמדה באזור לצרכי המאבק הבין גושי.



משמעות החלטה האו"ם:

- הפסקת המנדט הבריטי על א"י עד ה-15 באוגוסט 1948. בפועל בריטניה תזדרז ותנטוש את הארץ ובכך ימנע מאבק מתיש עם בריטניה.
- הקמת שתי מדינות חודשיים לאחר סיום המנדט.
- למעשה - פרוץ מלחמה בין יהודים וערבים. הערבים רוצים למנוע את מימושה של תוכנית החלוקה והקמת מדינה יהודית בעוד שהיהודים נלחמים להקים את מדינתם עליה חלמו אלפיים שנה.
- מעמדה של בריטניה במזרח התיכון נחלש. יש הטוענים כי ממשלת בריטניה החליטה עזוב את המזרח התיכון לאחר תוכנית החלוקה.

מדוע סיימה בריטניה את שלטונה בארץ?

- **שינוי במדיניות הבריטית הרשמית**-הפינוי היה חלק מן התהליך של איבוד מעמדה של בריטניה כמעצמה עולמית לטובת ארה"ב ובריה"מ ולכן הבריטים מתפנים משטחי האימפריה שלהם (דה קולוניזציה).
- **קשיים כלכליים להחזיק כוחות צבא בא"י**.-תוכנית שיקומה של בריטניה לאחר המלחמה הייתה מבוססת על כספי התמיכה של ארה"ב והיא לא יכלה להמשיך להרשות לעצמה הוצאות רבות בא"י.
- **אי קבלת התמיכה מצד ארה"ב לקו הפרו ערבי שהעמידה בריטניה**- טרומן דורש העלאת 100,000 יהודים בעקבות מסקנותיה של הוועדה האנגלו-אמריקאית ודוחה את הצעות ועידת מוריסון גרידי.
- **השפעה של דעת הקהל הבינלאומית**-נוכח הניסיונות של אוניות מלחמה בריטיות לעצור מעפילים ניצולי שואה נטתה דעת הקהל העולמית לתמוך בזכותם של הפליטים לשוב למולדתם ההיסטורית.
- **פעולות המחתרת בארץ**-לטורר שהפעילו המחתרות על הבריטים בארץ הייתה השפעה על ההחלטה לעזוב את הארץ, אירועים כמו תליית הסרג'נטים זעזעו את הבריטים ודרשו את שובם של הבנים הביתה.
- **הימנעות מעימות עם הערבים**-הבריטים העדיפו להימנע מעימות עם הערבים מתוך תפיסה שיש לשמור על הבסיסים בתעלת סואץ בקפריסין ובעבר הירדן.

שאלות מבחינות בגרות

1. כ"ט בנובמבר 1947

א. הצג שני סעיפים מן ההחלטה שהתקבלה בהצבעה בעצרת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947. כיצד הגיבו היהודים על תוצאות ההצבעה, וכיצד הגיבו הערבים?

- ב. למרות ההתנגדות של ברית המועצות לציונות היא תמכה בעמדה הציונית בהצבעה בעצרת האו"ם. הסבר סיבה אפשרית אחת לכך.
2. שאלת א"י ושארית הפלטה בשנים 1945-1947
- א. הציגי את מדיניות ממשלת בריטניה בשאלת ארץ ישראל ושארית הפלטה לאחר מלחמת העולם השנייה.
- ב. בשנים 1945-1947 הייתה ארצות הברית מעורבת בשאלת ארץ ישראל. הביאי סיבה אחת ודוגמה אחת למעורבות זו.
2. המערכה המדינית בדרך למדינה יהודית (1945-1947)
- א. מה מציע בוויין כדי לפתור את בעיית העקורים?
- ב. ציין שתי מסקנות של הוועדה האנגלו-אמריקאית.
- ג. בפברואר 1947 החליטה בריטניה לעביר את שאחת א"י לאו"ם. הצג שתי סיבות להחלטה זו.
- ד. הצג שתי המלצות של וועדת החקירה של האו"ם.
3. שאלת א"י והאו"ם
- הבא שני הסברים לתמיכה של מדינות חברות באו"ם בתוכנית החלוקה.
4. פרט שניים מהמלצות הוועדה האנגלו אמריקאית.
- הצג את תגובתם של שניים מהצדדים המעורבים : היהודים, הערבים, הבריטים להמלצות הוועדה.

מלחמת העצמאות

מערך הכוחות ערב המלחמה הכוח הערבי יהודי

מספרים	יהודים	ערבים
כוח לוחם	1. ההגנה כולל הפלמ"ח כ-50,000 איש. 2. אצ"ל- כ-3500 איש 3. לח"י- כ-500 איש. 4. גח"ל- גיוס חוץ לארץ, עולים שאומנו ע"י ההגנה לפני עלייתם ארצה. 5. מח"ל- מתנדבי חו"ל בעלי ניסיון קרבי.	כ-1,200,000 ערבים חיו בא"י כ-15,000 איש לא פעלו ככוח צבאי קבוע ונשארו ללא פיקוד משותף. יש להוסיף כ-6000 מגויסים מן האוכלוסייה הפלשתינית ששירתה בצבא הבריטי. <u>החלק השני- כוחות ערבים שאינם מערביי ישראל כגון :</u> 1. לגיון הערבי שחנה בארץ במסגרת הצבא הבריטי (המסוכן והנועז מכולם, פשטו את מדיהם, חדרו לשורות הכנופיות ופעלו נגד היישוב). 2. צבא (חיל)ההצלה- אורגן ע"י הליגה הערבית ופעל בשני אזורים : בהרי הגליל ובאזור השומרון (אחד ממפקדיו הבולטים היה קאוקג'י) כ-6000 איש. 3. האחים המוסלמים, כ-1500 מתנדבים שנשלחו ממצרים ולחמו באזור חברון ודרום א"י.
נשק	כ-15,000 רובים, תותחים שריון ומטוסים כמעט ואין.	לערביי ישראל לא היה נשק כבד (מטוסים, ספינות), אולם הצטרפות מדינות ערב למערכה לאחר הקמת המדינה משנה את המצב.

הכוח הבריטי

כ-100,000 חיילים בריטים שהו בארץ ערב מלחמת העצמאות בהם הדיביזיה השישית המוטסת, "כלניות". כמו כן טייסות קרב של חיל האוויר המלכותי והצי הבריטי. הבריטים החזיקו בסיסי צבא גדולים בארץ ושורה של משטרת במטרה להגן על הכוח הבריטי. הבריטים הודיעו על כוונתם להתפנות מהארץ עד מאי 1948 והקפידו שהפינוי יהיה מסודר והדרגתי. הפינוי היה למעשה סיוע ברור לערביי ישראל מאחר והם העבירו לידיהם ציוד רב ותחנות משטרה אשר היו "מבצרים" קשים לכיבוש. הכוח הבריטי לא היה פעיל במאבק בין היהודים לערביי ישראל ושני הצדדים הנלחמים נזהרו שלא לפגוע בו וחיכו ליציאתו הסופית כדי להיערך לקרב המכריע.

מטרות המלחמה :

יהודים	ערביי ישראל	מדינות ערב
1. מימוש תוכנית החלוקה והקמת מדינה מתוך תקווה ששטח המדינה היהודית יהיה גדול יותר ממה שנקבע בתוכנית החלוקה. 2. הגנה מפני מתקפות ערביות. 3. סיכול תוכניות הערבים לחסימת דרכים וניתוק יישובים מבודדים. 4. הגדלת הכוחות הלוחמים תוך כדי מלחמה ע"י צירוף המעפילים.	1. הכשלת תוכנית החלוקה למנוע הקמת מדינה יהודית ולהקים בכל א"י מדינה ערבית פלשתינית. 2. השתלטות ערבית על אזורים יהודים נרחבים . פגיעה ביישוב היהודי במטרה להכניעו. 3. ניתוק ירושלים.	כמו ערביי ישראל. אך יש לשים לב לעובדה : עד סתיו 1947 רוב מדינות ערב תמכו בהקמת מדינה ערבית פלשתינית בא"י , אח"כ כל מדינה ערבית שאפה לקבל נתח מא"י.

יחסי כוחות ומצבו של היישוב

ישראל (נקודות עוצמה)	יהודים	ערבים
יתרונות (נקודות עוצמה)	1. קיומה של הנהגה צבאית שרוב היישוב תמך בה. 2. היישובים מהווים גוף כלכלי וחלק מהמערכת הלוחם. 3. סיוע רחב היקף של יהודי הגולה. 4. קיומו של גרעין צבאי ופיקוד צבאי.	1. הערבים יוזמים את המלחמה מכאן יתרונו עד שהיישוב מצליח להעביר את היוזמה לידי. 2. ממשלת המנדט מסייעת במישרין ובעקיפין לערבים כדי למנוע את ביצוע תוכנית החלוקה ובגלל אינטרסים בעולם הערבי. 3. קבלת סיוע ממדינות ערב. 4. רציפות טריטוריאלית במרבית האזורים ושטחים במיקום אסטרטגי.
חסרונות (נקודות חולשה)	1. הערבים חלשו על רוב עורקי התחבורה ומבואות הערים. 2. יישובים רבים בסכנת ניתוק או מנותקים (גוש עציון, ירושלים) 3. נמלי האוויר והים חסומים ליבוא נשק. 4. ללוחמים הערבים יש עורף גיאוגרפי בטוח, מדינות ערב ואילו ליהודים, הים. 5. התארגנות למלחמה בתנאי מחתרת, איבה בריטית וסיוע עקיף של הבריטים לערבים.	1. פיצול רב. 2. העדר הנהגה צבאית מוכרת ומקובלת על רוב ערביי ישראל. 3. מדינות ערב מסייעות בגלל אינטרסים שלהם או ניגודי אינטרסים ביניהם. 4. שאננות, לדוגמה העברת שאלת א"י לאו"ם.

שלב ב במלחמת העצמאות

האויב	אופי המלחמה	התרחשויות	משך השלב	שלב ראשון (לפני הקמת המדינה)
ערביי ישראל ומתנדבים	היוזמה בידי ערביי ישראל.	מאורעות ראשונים	30.11.47-3.4.48	
ערביי ישראל ומתנדבים	מתקפה של כוחות המגן והתמוטטות ערביי ישראל.	נטילת יוזמה מפנה	3.4.48-14.5.48	
צבאות סדירים של מדינות ערב	מתקפה של צבאות מדינות ערב ובליתם.	פלישת צבאות מדינות ערב	15.5.48-11.6.48	שלב שני
		הפוגה ראשונה	11.6.48-9.7.48	
צבאות סדירים	מתקפה חלקית של צה"ל.	קרבות עשרת הימים	9.7.48-19.9.48	
		הפוגה שנייה	19.9.48-10.48	
צבאות סדירים	מתקפה כללית של צה"ל	מבצעים אחרונים	10.48-3.49	

שלב ראשון

מדיניות הפינוי של הבריטים :

הבריטים במהלך שהותם בארץ התנגדו לתוכנית החלוקה מראשיתה והערימו קשיים רבים על היישוב : הם המשיכו את מאבקם בהעפלה ובמקרים רבים נמנעו מהתערבות בפעולות צבאיות של הערבים כנגד היישוב היהודי ולעיתים אף שיתפו פעולה עם הערבים.

מגמת הבריטים בעיקר בחודשים הראשונים הייתה להוכיח כי לא ניתן לממש את תוכנית החלוקה של האו"ם. מאוחר יותר כאשר הבריטים פינו את הארץ הם מסרו לערבים מאחזים אסטרטגים רבים כמחנות צבא ותחנות משטרה דוגמת נבי יושע, נגבה וצפת.

לאחר החלטת האו"ם הבריטים הודיעו כי יפנו את הארץ עד ה-15 במאי 1948. הם הודיעו כי יערימו קשיים על העברה מסודרת של סדרי שלטון, בניגוד להחלטת האו"ם שהשלטון בא"י ימסר זמנית לידי חמש מדינות החברות באו"ם.

משבר ארבעת החודשים הראשונים

מטרות :

מטרת הערבים – לערבים מטרה מרכזית אחת למנוע את מימוש תוכנית החלוקה והקמת מדינה יהודית . הם פעלו להקמת מדינה ערבית על כל א"י, ע"י יצירת תוהו ובוהו ושימוש בכוח לביטול התוכנית.

מטרת היהודים - מצד אחד להחזיק מעמד בכל נקודת יישוב לשמור על רציפות השטח ודרכי התחבורה, מצד שני מאמץ להתעצמות צבאית. מקורות הנשק הם שלושה : פיתוח תעשייה מקומית לדוגמה הדבידקה, רכש באירופה-המאמץ העיקרי בצ'כיה הקומוניסטית, ובארץ רכש מהכוחות הבריטיים.

👉 מכאן מדיניות דפנסיבית (מגננה) של הישוב.

דרכי הפעולה של הערבים להשגת מטרותם :

- ➔ פגיעה בתחבורה הציבורית היהודית ובמרכזי היישוב היהודי כדי להפר את הסדר ולזרוע בהלה.
- ➔ צליפות לעבר שכונות יהודיות בערים מעורבות. בולטות הצליפות ביפו בין הערבים לאנשי ההגנה.
- ➔ תקיפת ישובים יהודים מבודדים.
- ➔ הרס תשתיות כלכליות של היישוב היהודי.

קשיי היישוב:

- ☹️ עמדה צבאית בריטית עוינת. בריטים שיבשו את רוב פעולות הכוחות הלוחמים היהודים וסייעו לערבים.
- ☹️ הישובים היהודים מפוזרים, אין רצף טריטוריאלי ביניהם.
- ☹️ תפישה עקרונית שאין לנטוש נקודות יישוב מובילה לאסטרטגיה של מגננה.

☹️ עורקי תחבורה ראשיים בידי הערבים ומכאן מגבלה על התנועה חופשית בדרכים לירושלים ולישובים מבודדים בשל שליטת הערבים ברוב שטח ההר. נחיתות גיאוגרפית וצבאית, גושי אזורים מבודדים (כגון גוש עציון, הנגב הגליל המערבי) ישנם ישובים הנמצאים בסכנת ניתוק (העמק והגליל המזרחי).

☹️ הקושי להתמודד עם שיטות פעולה של הערבים בערים המעורבות: פגיעת צלפים והחדרת מכוניות תופת.

☹️ הקושי להתמודד עם פעילות צבאית עוינת במקומות שונים בו זמנית.

☹️ מחסור בנשק ובכוחות לוחמים מאומנים.

משבר ארבעת החודשים הראשונים (דצמבר 1947-מרס 1948) אירועים מרכזיים:

כשלב זה היוזמה בידי הערבים לכך מספר ביטויים:

1. המלחמה על דרכי התחבורה, השיירות ואסונות היישוב.

2. המלחמה בערים המעורבות

3. המערכה מחוץ לערים.

4. ירושלים במצור.

1. המערכה על דרכי התחבורה

מטרת הערבים ופעולותיהם: למנוע קשר ישיר ורציף בין היישובים היהודים, לשם כך תקפו הערבים דרכי תחבורה כדי לנתק את היישובים היהודים ולמנוע סיוע מצד "ההגנה". לאורך הכבישים שכנו כפרים ערבים שיכלו ללא קושי לחסום את הדרכים, לדוגמה: כביש ת"א ירושלים, כביש ודי ערה, כביש עפולה טבריה והדרך לנגב. הערבים בשמשו במארבים, הנחת מוקשים, וצליפות לעבר מכוניות.

התמודדות היהודים:

שיירות, סלילת דרכים עוקפות, שיירות משורינות ופעולות תגמול נגד כפרים ערבים מהם יצאו הכנופיות. פעולות אלה לא הקלו בהרבה על קשיי התחבורה. אסונות היישוב- נפילת השיירות, כשלון שיטת השיירות.

☹️ נפילת שיירת הל"ה בדרך לגוש עציון- באמצע ינואר 1948 נשלחה מחלקה בת 38 איש בראשותו של דני מס לסייע לגוש עציון. שלושה חזרו באמצע הדרך. מאותו רגע התפתחות העניינים אינה ברורה. מתוך עדויות הכפריים הערבים עולה התמונה הבאה: השיירה נתקלה בנשים נושאות זרדים או ברועים ערבים, אלה הזעיקו את הכפריים הערבים, התפתח קרב בו נהרגו כל ה-35 בחורים בקרב גבורה.

☹️ שיירת נביא דניאל- במרס 1948 הוחלט לשלוח שיירה גדולה לגוש עציון.

השיירה הגיעה לגוש פרקה את האספקה והתעכבה מעט בחזרתה. ליד נביא דניאל השיירה נתקעה, הערבים המטירו עליה אש תופת. חלק קטן הצליח לסגת לגוש עציון, רק התערבות הבריטים שנעשתה לאחר היסוסים רבים הצליחה לחלץ את אנשי השיירה. אבדות השיירה: 15 הרוגים נשק, וכלי רכב רבים.

☹️ שיירת חולדה- שיירה בת 30 מכוניות ו-7 משורינים יצאה מחולדה לעבר לטרון ומשם לירושלים. ליד חולדה נתקעה השיירה בדרך הבוצית והותקפה ע"י ערביי הסביבה. לאחר שש שעות מאבק הצליחה השיירה לחזור לחולדה.

☹️ שיירת יחיעם- במרס 1948 ניסתה שיירה לפרוץ את מחסום הערבים מנהריה לכיוון קיבוץ יחיעם, מצובה, חניתה ואלון שבגליל המערבי. 42 מלוחמי השיירה נהרגו (מתוך 60).

☹️ שיירת הדסה- ב-14 באפריל יצאה שיירה מירושלים לכיוון הר הצופים. בשיירה היו כמאה רופאים, אחיות ומדענים. לא הרחק מהר הצופים היא הותקפה ע"י פורעים ערבים, הבריטים לא עשו מאומה לחלץ את המותקפים. שבעים ושבעה איש נהרגו.

2. המלחמה בערים המעורבות

מיד לאחר החלטת האו"ם החלו מאורעות דמים, המון ערבי פרץ למרכז המסחרי הישן בירושלים והחל מעלה באש חנויות של יהודים. המהומות התפשטו לעבר ת"א וחיפה. ניתן להבחין בשני מישורי מאבק:

השיירות
הם הצילו את ירושלים



מישור ראשון- התקפות על שכונות יהודיות שגבלו ביפו ובחיפה בעיקר באמצעות צלפים .
מישור שני- החדרת מכוניות תופת למרכזים יהודים בהם נהרגו עשרות רבות של יהודים בירושלים, ת"א וחיפה.
בחיפה מתבצעות פעולות טרור הדדיות, היוזמה עוברת לידי אנשי ההגנה והאצ"ל עד ינואר 1948 בורחים מירושלים כ 15,000 ערבים. ת"א הוטרדה קשות ע"י צלפים מהמסגדים של יפו.

3. המערכה מחוץ לערים

לקראת מרס 1948 עשרות ישובים היו מנותקים זה מזה : יישובי הגליל המערבי צפונית לעכו נותקו מאזור חיפה, יישובי הגליל המזרחי מנותקים מהגליל המערבי, שכונותיה הצפוניות והדרומיות של ירושלים, גוש עציון מנותק יישובי הנגב נותקו מהמרכז. התקפות קשות על ישובים בודדים כמו : טירת צבי, יחיעם. בשלב זה קיימת חשיבות מיוחדת לשתי מערכות, האחת בנגב והשנייה בגוש עציון.

המערכה על הנגב- מטרת היהודים היא להגן על יישובי הנגב וקווי המים. מטרה זו נתקלת בקשיים רבים : נוכחות רבה של שבטים בדווים באזור, יחס עויין של הבריטים המתבטא במסירת מקומות בעלי חשיבות אסטרטגית לערבים. **המערכה על גוש עציון** -מטרת היהודים היא להגן על גוש עציון כחלק מהמערכה בהגנה על ירושלים. בגוש עציון התקיימו ארבעה ישובים אשר שכנו לא רחוק מחברון ובית לחם. בינואר 1848 החלה התקפה ערבית על הגוש, כאשר מאות ערבים תחת פיקודו של קדר אל חוסייני, מנהיג הכנופיות, תוקפים את היישובים. ההגנה שולחת כוחות אשר מצליחים להדוף את ההתקפה. באפריל 1948 מצוקת הגוש כפולה : הקושי האחד קבלת אספקה (מזון, נשק, רפואה, הפתרון- שיירות) הקושי השני שהיית הלגיון הערבי בחברון אשר תוקף את הגוש במאי, במטרה לחסלו, ואמנם הגוש נופל ערב הקמת המדינה.

4. ירושלים במצור

ירושלים תופסת מקום מרכזי וחשוב במלחמת העצמאות.
המטרה העיקרית של היהודים היא לכלול את ירושלים בשטחה של מדינת ישראל, הערבים ידעו זאת ולכן הקצו כוחות רבים כדי לכבושה כבר בשלבים הראשוניים. הערבים משתמשים באמצעים שונים כגון : החדרת מכוניות תופת ללב ירושלים, התקפות חוזרות ונשנות על שכונות מבודדות, חסימה כמעט מלאה של הדרכים לירושלים, מצור כבד על הרובע היהודי והצטרפות הלגיון במאי 48 להתקפה על ירושלים. הכוח היהודי בירושלים מציב מספר מטרות בשלב זה :

✎ לפרוץ את הדרך מהשפלה לירושלים הנצורה אשר לאורכה כפרים רבים.

✎ הצלת הרובע היהודי הנצור בעיר העתיקה. החדרת אנשי הגנה לעיר שמצבה הולך ומחמיר. ארגון העיר ירושלים לעמוד במצור ממושך (התפקיד הוטל על מושלה הצבאי של ירושלים דוב יוסף) וארגון האוכלוסייה המקומית למלחמה, אוכלוסייה רובה חסרת ניסיון צבאי.

סיכום ארבעת החודשים הראשונים

הצלחות:

🕒 על אף הקשיים הרבים ישובים רבים מצליחים להחזיק מעמד.

🕒 למרות המאמץ הגדול הנעשה ע"י הערבים ירושלים לא נופלת לידם.

כישלונות:

☹ היוזמה בידי הערבים, והיישוב נאלץ לנקוט במגננה.

☹ שיטת השיירות נכשלת, שיירות רבות נופלות.

☹ השלטון הבריטי מגביל ומקשה על היישוב היהודי במאבקו.

☹ יחסי הכוחות בין יהודים לערבים נחותים.

התאוששות היישוב - נטילת היוזמה והמפנה הראשון (3.4.48-14.5.48)

הסיבות לתוכנית ד' (לעובדה שהיישוב היהודי נוטל את היוזמה):

🔔 החשש מנסיגה מדינית- מצבו הקשה של היישוב והכרסום בתמיכה האמריקאית בנוגע לתוכנית החלוקה מחייבים נטילת יוזמה. (סיבה מדינית)

- 🔔 חשש מביטול החלטת החלוקה של האו"ם, אם יתקבל הרושם כי היישוב לא יכול להחזיק מעמד. (סיבה מדינית)
- 🔔 התקרבות מועד הפינוי הבריטי, החשש שהבריטים יעבירו נקודות ויישובים לידי הערבים.
- 🔔 ביסוס תשתית לקראת ההכרזה על הקמת המדינה והפלישה של מדינות ערב כתגובת נגד.
- 🔔 המצב בערים המעורבות היה בכי רע: צלפים, מכוניות תופת.
- 🔔 כשלון שיטת השיירות והחובה למצוא פתרון ליישובים הנצורים או המצויים בסכנת ניתוק.
- 🔔 חלק מדרכי התחבורה היו בשליטת הערבים, בפרט הדרך לירושלים, שיטת השיירות נכשלה.
- 🔔 בואם של משלוחי נשק חדשים.

תוכנית ד'

כבר בפברואר 1948 החלה ההגנה לעבד את תוכנית ד'. הרעיון המרכזי של התוכנית הוא לשים את הדגש על התקפה ועל השתלטות על שטחה של המדינה היהודית העומדת לקום בניגוד לתוכניות הקודמות שנשאו אופי הגנתי.

לתוכנית אסטרטגית זו היו מספר יעדים:

- 🔔 תפישת נקודות שליטה לאחר יציאת הבריטים את הארץ.
- 🔔 הבטחת שליטה יהודית בשטח שיועד למדינה בתוכנית החלוקה והגנה על הגבולות ועל האזורים המאוכלסים ביהודים בשטחים שלא יועדו למדינה היהודית.
- 🔔 הכנת הכוחות למלחמה באויב.
- 🔔 חסימת דרכי הגישה של הערבים.
- 🔔 אבטחת הדרכים החיוניות לנגב והבטחת המוצא הימי בנמלים. כל מה שעשתה ההגנה עד ל-15 במאי 1948 היה מימושה של תוכנית ד'.

משמעות תוכנית ד':

- 🔔 היישוב עובר מאסטרטגיה הגנתית לאסטרטגיה התקפית. הדבר אפשרי רק ממש ברגע האחרון עם עזיבת הבריטים את הארץ, כדי לא להסתבך עימם.
- 🔔 השתלטות על שטחים במטרה ליצור רצף התיישבותי בא"י, כולל כיבוש כפרים ערבים, כיבוש שכונות ערביות ותחנות משטרה שיעזבו ע"י הבריטים. לכבוש שטחים שעפ"י תוכנית החלוקה של האו"ם הם בשטח המדינה הערבית.
- 🔔 ביצוע מבצעים צבאיים ביחידות גדולות באופן מרוכז ומתוכנן הראשון שבהם מבצע נחשון.

המערכה על ירושלים

הקשיים בהגנה על ירושלים:

- 🔔 קשיים טופוגרפיים.
- 🔔 ערוץ כניסה אחד לעיר כשכפרים רבים ערבים חולשים עליו (עד שנשללה דרך בורמה).
- 🔔 ניתוק בין השכונות בירושלים עצמה.
- 🔔 מצור, רעב, מחסור במים ובנשק-חשש מניתוק הרובע היהודי.
- 🔔 הצבא הבריטי שיתף פעולה עם הערבים.

פעילות מבצעית

הפעילות המבצעית צבאית במערכה על ירושלים בתקופה זו כללה: שיירות, מבצע נחשון (הראל), מבצע קלשון, מבצע יבوسی מבצע מכבי וכיבוש דיר יאסין.

I. מבצע נחשון- 15-3 באפריל מפות 179-180

הגורמים למבצע נחשון:

- ☆ ההנהגה הלאומית משנה את תפיסתה הביטחונית- עד סוף מרס התפיסה הביטחונית הייתה שיש להגן על היישובים ולא לחתור לניצחון. תפיסה זו משתנה בגלל העובדה שתפיסה זו הובילה ליוזמה בידי הערבים.
- ☆ כשלון שיטת השיירות- במיוחד נפילת שתי השיירות נבי דניאל ובחולדה.

מטרות מבצע נחשון:

- ✎ לפרוץ את הדרך לירושלים ע"י ריכוז כוח גדול של לוחמים (1500) כדי להבטיח את תנועת השיירות לעיר.
- ✎ ניסיון ראשון להשתלט ולכבוש מספר כפרים ערבים השוכנים על הדרך לירושלים כדי לאפשר את מעבר השיירות.

פעילות מבצעית

מבצע מקיף לכיבוש מוצבי הערבים שלאורך הכביש לירושלים (בשל חשיבותה הרבה של העיר ולנוכח מצבה החמור החליט מטה ההגנה לערוך את מבצע נחשון) לפריצת המצור ולהשתלטות על הדרך לעיר. הכוח השתלט על המשלטים הירדניים שחלשו על שני צדי הכביש לירושלים ושמהם הותקפו השיירות. במשלט הקסטל נהרג המפקד הערבי עבד אל קאדר אל חוסייני. כיבוש מפקדת חסן סלמה ליד צריפין, כפר הקסטל, חולדה הערבית. כיבוש הכפרים אפשרו העברת שלוש שיירות גדולות שפרקו תחמושת, מזון וציודרפואי, הרבה פחות ממה שירושלים הייתה זקוקה. לאחר כשבוע שוב נחסמה הדרך לירושלים והערבים חידשו את המצור על העיר.

משמעות וחשיבות מבצע נחשון:

- 🕯 מבצע נחשון מהווה נקודת מפנה, היישוב עובר ממגננה להתקפה. הוא מצליח לרכז כוח התקפי גדול בגודל חטיבות ולהשתלט על יישובים ודרכים גם לאחר תום המבצע.
 - 🕯 מבצע נחשון הקל על עמידתה של ירושלים במערכה ואף הציל אותה מנפילה.
 - 🕯 תודעתית- הצלחת מבצע נחשון עודדה את ראשי ההגנה ומלחמת העצמאות קיבלה עתה תנופה ומפנה וחייבה לעבור להתקפה.
 - 🕯 הוכחה שהיישוב מסוגל לרכז כוח גדול למשימה אחת וזה גם השתלם. זו הייתה תעוזה רבה להפעיל כוח כזה בתנאים של מתקפה ערבית ונוכחות בריטית. דגם שיחזור על עצמו לאחר פלישת מדינות ערב ויהיה בעל חשיבות רבה.
 - 🕯 הושג רצף טריטוריאלי בשטח שהיה נתון לשליטה ערבית בתוך שטח שהיה מיועד למדינה ערבית עפ"י תוכנית החלוקה, אך כמובן עדיין לא הושג רצף טריטוריאלי שלם בין השפלה לירושלים.
 - 🕯 נחישות היישוב מצליחה, לקחים לגבי המשך המערכה.
- מבצע נחשון הסתיים בהצלחה רבה אך המצור על ירושלים התחדש. מטה ההגנה היה חייב לתכנן את המשך הקרב על ירושלים מהסיבות הבאות:
1. הצורך לפרוץ מחדש את המצור על העיר ולהעביר אספקה של מזון ודלק.
 2. שכוונתה של ירושלים מנותקות ולכן יש צורך לחבר ביניהן במידת האפשר.
 3. מועד פינוי הבריטים קרב ולכן היה צורך דחוף להשתלט על שטחים שהבריטים יפנו.

ההישגים בשלב הראשון של המלחמה

😊 ייצוב עמדות- בזכות ההצלחה בקרבות הרבים בשלב הראשון של המלחמה הצליחו כוחות ההגנה בייצוב עמדות נוחות לקראת השלב השני של המלחמה.

☺ שליטה אסטרטגית- השלב הראשון של המלחמה הסתיים עם שחרורן של חיפה, צפת, טבריה, עכו ויפו . כ-100 כפרים ערבים נכבשו ורוב הכבישים המרכזיים (להוציא את כביש לטרון ירושלים) נפתחו לתנועה יהודית. זהו שינוי משמעותי במצבו של היישוב. היוזמה עוברת לידי היישוב היהודי. (התפוררות ההנהגה הערבית המקומית)

☺ הכוחות העבריים מאורגנים בחטיבות, החימוש השתפר מאוד, לארץ הגיעו משלוחים גדולים של נשק מחו"ל.

☺ מטרת הערבים לסכל את החלטת האו"ם נכשלה, אנו עדים להתמוטטות מערך כוחות הלחימה של ערביי ישראל. בריחת אוכלוסייה ערבית מן הערים המעורבות והכפרים.

ההכרזה על הקמת המדינה

ההחלטה על הכרזת המדינה

בה' באייר תש"ח 14 במאי מכריז בן גוריון על הקמת המדינה במוזיאון ת"א. ההכרזה באה לאחר ספקות וויכוחים רבים אם יש להכריז על הקמת המדינה מיד עם יציאת הבריטים או שיש להמתין.

I. בעיות היישוב

- 🕒 נחיתות במשאבים, בצידוד בנשק ובכוח אדם. מצב זה משתנה במהלך המלחמה במיוחד נוכח הרכש הגדול מצי"ה (אשר קבלה אור ירוק מבריה"מ).
- 🕒 מול צבאות ערב הסדירים והמיומנים עומדות מחתרות חסרות ניסיון שהם בשלבי התארגנות ראשוניים לצבא סדיר (צה"ל).
- 🕒 מלחמה מול צבא רענן הנכנס לקרב בניגוד לכוחות המגן היהודים המותשים.

נימוקים בעד ונגד הכרזה על הקמת המדינה בה' באייר

נימוקי המתנגדים להכרזה על הקמת המדינה בה' באייר:

- ☹ ההכרזה על הקמת המדינה תביא מיד לפלישה של צבאות מדינות ערב למדינה יהודית שברגע זה קמה, לא תהיה יכולת לעמוד במשימה זו.
- ☹ לחץ של גורמים פנימיים בתוך ההגנה (אלון וגלילי) אשר טענו כי הסיכויים שווים ואף לערבים יתרון כמותי עצום.
- ☹ סכנה קיומית למדינה שתקום, אם לא נעמוד במערכה נגד מדינות ערב יהיה חורבן בית שלישי.
- ☹ הכרת שתי המעצמות ארה"ב ובריה"מ אינה מובטחת.

נימוקי התומכים בהקמת המדינה בה' באייר:

- 🕒 יצירת עובדה. הקמת המדינה תגרום לתמיכה מיידית של יהודי העולם יש להגן על מדינה יהודית שקמה אחרי אלפיים שנות גלות.
- 🕒 מאבק על מדינה קיימת יהיה חזק יותר ממאבק על מדינה בדרך.
- 🕒 עם הקמת המדינה יקום צבא אחד תחת מרות אחת ולא יפעלו מחתרות שונות בפעילויות שונות ולעיתים מנוגדות. כמו כן מורל הלוחמים יעלה הם נלחמים עבור מדינה.
- 🕒 ניצול רגע היסטורי- לא ברור אם מאוחר יותר תתאפשר הקמת מדינה תוך תמיכה בינלאומית.
- 🕒 עזיבת הבריטים (הבריטים החליטו לעזוב את הארץ לפני הזמן שנקבע) תיצור חלל פוליטי אשר עלול להביא לחיפוש פתרון אחר מאשר הקמת מדינה יהודית.
- 🕒 ליישוב יש יכולת פוליטית לנהל מדינה אותה רכשו במשך תקופת המנדט הבריטי.

III. הקמת צה"ל והתעצמות כוחו של היישוב היהודי

הקמת צה"ל

- בלוימת צבאות ערב הייתה תלויה במידה רבה ביכולת להילחם בצורה סדירה ולשמור על רצף טריטוריאלי. לכן שבועיים לאחר קום המדינה מוקם צה"ל. **המשמעות בהקמת צה"ל:**
- פירוק המחתרות- אצ"ל ולח"י התפרקו ואנשיהם גויסו לצה"ל. הגיוס לא היה שלם משום שהארגונים המשיכו להחזיק כוח צבאי משלהם בירושלים (גיוס חובה).

- ✎ איסור לקיים כוח צבאי מלבד צה"ל.
- ✎ התעצמות כוחו של היישוב היהודי
- ✎ גידול בכוח אדם, מגויסים, חטיבות.
- ✎ רכש- כמות נשק גדולה הגיעה מצ'כיה, ערב מבצע נחשון, בלעדיה לא ניתן לחשוב על ניצחון.
- ✎ הגעת אנשי גח"ל (רובם עולים שהגיעו לארץ במהלך המלחמה ונשלחו לחזיתות רבים מהם נפלו במערכה) ומח"ל סייעו רבות .

תמורות ושינויים מדיניים:

מצבו של היישוב בתקופה זו (במיוחד במרס 1948) היה קשה לא רק מבחינה צבאית אלא גם מבחינה מדינית. ארה"ב החלה לסגת מרעיון החלוקה והציעה במקום זאת שלטון נאמנות זמני בארץ כדי לאפשר ליהודים ולערבים להגיע לידי הסכמה.

הסיבות לנסיגה במדיניות ארה"ב מרץ אפריל 1948:

1. מחלקת המדינה ניסתה לפייס את הערבים (תוך התעלמות מהנשיא טרומן)
2. החשש שארה"ב תאלץ לשלוח לארץ צבא ודם אמריקאי ישפך.
3. המצב הצבאי היה לטובת הערבים, גבר החשש לגורל היישוב היהודי. הסיבה לתמיכת ארה"ב בהקמת המדינה (מפנה לטובה).
1. המפנה הצבאי העברת היוזמה לידי ההגנה וניצחונות ברורים על הערבים.
2. חשש שהרוסים יקדימו את האמריקאים, והאמריקאים יספגו תבוסה במלחמה הקרה.
3. טרומן רצה להעניש את מחלקת המדינה שהתעלמה ממנו כשרצתה לסגת מתוכנית החלוקה.

התקופה השנייה של מלחמת העצמאות

מתקפת מדינות ערב ובליתיה

מטרת מדינות ערב:

הקמת פיקוד ערבי מאוחד במטרה לחסל את מדינת ישראל. מנהיגי המדינות הערביות שהושפעו מחוות דעתם של מפקדי צבאותיהם היו בטוחים בניצחונם.

תוכנית הפלישה למדינת ישראל:

- ☹ הכנסת צבאות (חמש מדינות ערב), ניצול יתרון ההפתעה.
- ☹ פיצול וניתוק אזורי מדינת ישראל (גליל, עמק יזרעאל, הנגב וירושלים) כמו כן לנתק את היישובים היהודים מהים, כדי שלא יוכלו לקבל עזרה.
- ☹ מאמץ עיקרי בצפון הארץ, שם יפעלו ארבעה צבאות: הירדני, הסורי הלבנוני והעיראקי במטרה לנתק את החבל הצפוני של המדינה משאר חלקיה. על הכוח המצרי הוטל לנוע לאורך רצועת החוף לכיוון ת"א וצפון הנגב כדי לנתק את הנגב משטחי מדינת ישראל.

למדינות ערב שני יתרונות בולטים עם פתיחת השלב השני :

1. היישוב היה עייף ומותש מהקרבות של השלב הראשון, בעוד שהם צבאות סדירים ורעננים שעדיין לא לחמו.
2. עדיפות ברורה בנשק וכלי מלחמה.

הפלישה המצרית

עפ"י התוכנית מטרת הצבא המצרי לנתק את הנגב. בפועל המצרים פיצלו את כוחותיהם האחד בציר באר שבע חברון לכיוון ירושלים (כדי למנוע מעבדאללה לתפוס הגמוניה על ירושלים) והשני לאורך כביש החוף לכיוון ת"א. הכוח שנע לכיוון ת"א אומנם הצליח לכבוש נקודות יישוב יהודיות כמו יד מרדכי, אך זה עיכב אותו בדרכו לת"א הוא נבלם באשדוד (עד הלום). בציר באר שבע חברון המצרים כבשו את ב"ש והמשיכו לירושלים, אך נעצרו בחברון שם חברו לכוח לגיון ירדני.

הפלישה הירדנית

בתוכנית המקורית הם היו אמורים לתקוף מדרום לכינרת בין צמח לבית שאן, אך בגלל חשש של עבדאללה שלמצרים יש כוונות להשתלט על ירושלים, עיקר מאמץ הלגיון בירושלים וסביבתה. קרבות קשים התנהלו בירושלים ובלטרון. לכוחות הלגיון היה יתרון אסטרטגי מאחר וגוש עציון נפלה בידיהם עוד קודם. הלגיון השתלט על צפון ים המלח, החלק הדרומי של ירושלים והרובע היהודי, הר הצופים הייתה מנותקת, וקרבות קשים בלטרון. היא נפלה בידי הירדנים והיהודים החלו בסלילת דרך בורמה ובכך הוסר המצור מירושלים, פרוזדור ירושלים (משער הגאי ועד ירושלים) בידי צה"ל.

הפלישה העיראקית

הצבא העיראקי פלש לישראל באזור מפעל החשמל בנהריים סמוך לקיבוץ גשר. תחנת החשמל נהרסה אך הניסיון להשתלט על גשר נכשל, והכוחות העיראקים פנו לעבר השומרון. השתלטו על כפרים ערבים. מאזורים לה תקפו העיראקים את דרכי התחבורה בעמק חפר, בשרון ובעמק יזרעאל.

הפלישה הלבנונית

האוכלוסייה המוסלמית בלבנון ראתה יתרון בסיפוח הגליל המרכזי ללבנון על מנת להבטיח רוב מוסלמי נגד הנוצרים. הצבא הלבנוני יחד עם "חיל ההצלה" כבשו את מלכיה ופנו לעבר נצרת ושפרעם. צה"ל הגיב וכבש את מלכיה. הצבא הפולש נבלם, כוחות לבנונים נשארו באזור הגבול ללא הישגים.

הפלישה הסורית

סוריה שאפה להרחיב את גבולה הצפוני ע"י סיפוח חלקים מהגליל. צבאה פלש בשני צירים 1. ציר דרומי-הצבא הסורי כבש את צמח ופנה לעבר הדגניות. מטרה זו לא הושגה בגלל עמידתן של הדגניות. 2. הציר הצפוני- כוח סורי כבש את משמר הירדן ונשאר באזור עד סוף המלחמה. (אשר בסופו של דבר נפלה בידי הסורים).

סיכום

- ✎ מדינות ערב לא היו מספיק מוכנות למלחמה ולא הצליחו לפעול באחידות ובתיאום. היישוב היהודי סבל קורבנות רבים (1176 איש נהרגו) אך היעד האסטרטגי הושג: בלימת הצבאות הפולשים.
- ✎ כל התקפות הנגד של צה"ל נכשלו, אך תוכנית הפלישה לא השיגה את מטרותיה, לא הצליחה לבתר אזורי התיישבות או לכבוש חלקים השייכים למדינה היהודית.
- ✎ הישגי צבאות ערב: ניתוק הנגב, השתלטות על גוש עציון, חסימת הכביש לירושלים (לטרון), כיבוש הרובע היהודי וכיבוש משמר הירדן.
- ✎ למערכת היישובים היה תפקיד מרכזי בבלימת צבאות ערב כל ישוב הוא אובייקט צבאי, ובסיס להתקפה.
- ✎ צה"ל התעצם הפיק לקחים ובשלב הבא החל נוטל את היוזמה בחזיתות השונות.

שאלות מבחינות בגרות

1. מלחמת העצמאות מאפריל 1948 עד 14 במאי 1948
 - א. הציגי סיבה צבאית וסיבה מדינית להחלטה של הנהגת היישוב לשנות את שיטת הלוחמה באפריל 1948.
 - ב. תארי שניים מההישגים של היישוב היהודי במלחמה מאפריל 1948 עד הכרזת המדינה.
2. מלחמת העצמאות

השווה בין התקופה הראשונה של מלחמת העצמאות ובין התקופה השנייה של המלחמה מבחינת אופי הכוחות הלוחמים היהודים והערבים ומבחינת המדיניות הצבאית של היהודים.
3. תוכנית ד' הייתה נקודת מפנה במדיניות הצבאית של היישוב במלחמת העצמאות. הסבר את המפנה, והצג פעולה צבאית אחת המבטאת מפנה זה.
4. הצג שני קשיים בהגנה על ירושלים במלחמת העצמאות, מפרוץ המלחמה עד הכרזת העצמאות. והצג שתי פעולות צבאיות במערכה על העיר בתקופה זו.
5. תאר שלושה מהקשיים של היישוב היהודי בתקופה שבין כ"ט בנובמבר 1947 לבין מרץ 1948. הסבר כיצד ניסה היישוב להתמודד עם קשיים אלה באמצעות תוכנית ד'.
6. בתוכנית ד' במלחמת השחרור בא לידי ביטוי מפנה בתפיסת הלוחמים היהודים. מהו מפנה זה? הביאי דוגמה למבצע צבאי שהתנהל עפ"י עקרונות התוכנית.

7. מבצע נחשון שיקף את שינוי התפיסה הצבאית כפי שהועלו בתוכנית ד' בתקופת מלחמת השחרור.
- א. ציין והסבר ארבעה קשיים מדיניים וצבאיים שבפניהם עמד היישוב היהודי בא"י לפני מבצע נחשון.
- ב. כיצד משקף מבצע נחשון את השינוי בתפיסה הצבאית של כוח המגן היהודי.
8. תאר את תוכנית הפלישה של צבאות ערב לא"י ערב מלחמת השחרור. מדוע לא בוצעה תוכנית זו במלואה?
9. פרט ארבעה קשיים צבאיים ו/או מדיניים בפניהם עמד היישוב בראשית מלחמת העצמאות.
10. מה היו הקשיים בהגנה על ירושלים בתקופת מלחמת השחרור. מתי חל מפנה במערכה על העיר ומדוע?
11. מה היו השיקולים בעד ונגד הכרזת המדינה בדיונים שהתנהלו במנהלת העם.
21. אילו קשיים הכבידו על כושרו הצבאי של היישוב היהודי בתקופה שבין כ"ט בנובמבר 1947 עד הקמת המדינה.

בעיות יסוד במדינת ישראל בעשורים הראשונים לקיומה

מאורעות שהסעירו את מדינת ישראל - משפט אייכמן

הקדמה - חלקו של אייכמן בפתרון הסופי

- ב-1933 עבר אייכמן מאוסטריה לגרמניה.
- בגרמניה הצטרף לשורות ה-SS ונשלח כחלק מהצוות שהפעיל את מחנה הריכוז דכאו שבגרמניה.
- שנה אח"כ עבר לברלין והתנדב לשירות ה-SD ב-1935 הועבר למחלקה היהודית והפך ליוזם הפעילות האנטי יהודית. עם סיפוח אוסטריה לגרמניה הוא נשלח לארגון הגירה כפויה של יהודים כדי לגזול את רכושם תוך שימוש באמצעי פחד וטרור. אייכמן הקים את "הלשכה המרכזית להגירת יהודים".
- ב-1939 נכבשה צ'כוסלובקיה ואייכמן העתיק את רעיון הגירת היהודים גם לשם.
- בזמן מלחמת העולם השנייה התמנה אייכמן למנהל ה"מחלקה היהודית" במסגרת הגיסטפו. בתקופה זו העביר יהודים למחנות ריכוז במדינות שנכבשו.
- השתתף בוועידת ואנזה בינואר 1942. הוא ריכז בידיו את הובלת היהודים מארצות אירופה השונות למחנות ההשמדה בפולין. משרדו לקח חלק חשוב ב"פתרון הסופי" של יהודי אירופה: קביעת זמני השילוחים, מספר היהודים הנשלחים ותיאומים להובלתם ברכבות. אייכמן ביקר במחנות השמדה והיה מעורב בתהליך הרצח ההמוני של היהודים בגזים..
- במרס 1944 הגרמנים כבשו את הונגריה, לאחר ימים ספורים הגיע אייכמן עם עוזריו, הוא הורה על העברת היהודים לאשוויץ, 435000 יהודים נרצחו באשוויץ מיד עם הגעתם.

לכידתו של אייכמן

- לאחר מלחמת העולם השנייה נמלט אייכמן לארגנטינה תחת שם בדוי ויקרדו קלמנט.
- בסוף 1957 עלו אנשי המוסד על עקבותיו, המוסד בראשות איסר הראל תכנן את חטיפתו, מאחר והיה חשש שארגנטינה לא תסגיר אותו לידי ישראל.
- ב-11 במאי 1960 בערב ארבו אנשי המוסד לאייכמן סמוך לביתו, עם ירידתו מהאוטובוס נחטף, הובא לבית שחור נחקר חקירות ממושכות לגבי זהותו והובא במטוס אל על לישראל.

נימוקים בעד ונימוקים נגד משפט בישראל

נימוקים בעד/מטרות המשפט בישראל

- מטרה חינוכית לספר את סיפור השואה לנוער ולעם היהודי כולו.
- משפט בישראל ידגיש את הלקח שנלמד מהשואה, כי העם היהודי זקוק למדינה משלו.
- יש חשיבות רבה בקיומה של מדינת ישראל כדי להבטיח שהשואה לא תחזור.

עמדת המתנגדים לערוך את המשפט בישראל

- לא כולם הסכימו לקיים את המשפט בישראל: היו שהציעו להקים בית דין בינלאומי. מתוך חשש כי העמדת אייכמן לדין בישראל תגביר את האנטישמיות בעולם.

תגובת בן גוריון - הוא הדגיש כי למדינת ישראל יש את הזכות הבלעדית לייצג את קורבנות השואה.



מהלך המשפט

משפטו של אייכמן התקיים בבית העם בירושלים. גדעון האוזנר עמד בראש התביעה ופרקליטו רוברט סרווציוס, עו"ד גרמני. המשפט נמשך כשמונה חודשים. הוזמנו עדים רבים, חלקם סרבו להגיע בגלל החשש מהעלאת זוועות השואה. העידו 121 עדי תביעה, בהם הסופר ק' צטניק, מנהיגי המרידות בגטאות: אבא קובנר, יצחק צוקרמן, צביה לובטקין.... אייכמן נשפט עפ"י ה"חוק לעשיית דין בנאצים ועוזריהם". הוא הואשם בפשעים נגד העם היהודי, בשייכות לארגוני טרור נאצים, בהעברת יהודים למחנות ההשמדה, למחנות עבודה ולמחנות כפיה ובהחרמת רכוש יהודי.

הסנגוריה

- הסנגוריה לא כפרה בעובדות היא התמקדה בניסיון להציג את אייכמן כבורג קטן במנגנון ההשמדה אשר מילא אחר הוראות הממונים עליו.
- לישראל אין זכות להעניש פושעים נאצים מאחר והמעשה נעשה לפני שקמה המדינה, הנפגעים לא היו אזרחיה.
- הבאתו של אייכמן נעשתה תוך הפרה של החוק הבינלאומי ולכן אין לבית המשפט סמכות לשפוט את אייכמן.

פסק הדין

בדצמבר 1961 נגזר על אייכמן גזר דין מוות. השופטים הרשיעו את אייכמן בפשעים כלפי העם היהודי, בפשעים כלפי האנושות, ובפשעי מלחמה. אייכמן ערער, הערעור נדחה, וגם בקשת חנינה מהנשיא יצחק בן צבי לא נענתה. במאי 1962 הוא נתלה בכלא רמלה, גופתו נשרפה ואפרו פוזר במי הים התיכון מחוץ למים הטריטוריאליים של מדינת ישראל. הויכוח הציבורי על גזר הדין - כמעט כל הציבור היה סבור כי פסק הדין ניתן בצדק, אך לא כולם הסכימו עם גזר הדין. אנשי רוח ואינטלקטואלים חתמו על עצומה שלא להוציא את אייכמן להורג.



חשיבות משפט אייכמן

הרחבת המודעות לשואה, מפנה ביחס החברה הישראלית לשואה - יותר ידע והבנה של שכבות שונות בחברה הישראלית ובמיוחד בני נוער על מה שהתרחש בשואה, שואה מצד אחד ומאבק, גבורה מצד שני.
מסר חינוכי - הגברת ההתעניינות בחקר השואה, בלימודה בבתי הספר, בפתיחות של שרידי השואה לספר את אשר עבר עליהם.
נחישות בהעמדת פושעים נאצים לדין, מאמץ גדול הושקע כדי לאתרו ולהעמידו לדין, מסר לניצולי השואה **חשיבות קיומה של מדינת ישראל כמדינת היהודים** - מדינת היהודים היא זו שתפסה את אייכמן והעמידה אותו לדין והיא תדאג ששואה לעולם לא תחזור.

בעיות בטחון במדינת ישראל

מאבקם של מדינות ערב נגד מדינת ישראל לא פסק גם לאחר מלחמת סיני. מדינות ערב המשיכו בפעולות איבה במטרה לפגוע בביטחונה ובקיומה של ישראל בתהליך שהביא לפרוץ מלחמת ששת הימים.
בינואר 1964 התכנסה **ועידת פסגה ערבית** ראשונה אשר קבעה את דרך המלחמה בישראל בה הוחלט על:

1. הטיית מקורות הירדן כדי למנוע את מפעל מוביל המים הארצי של ישראל.
 2. הקמת מפקדה ערבית משותפת שתפקח על התעצמות צבאות ערב ותפעילם להגנת מפעל הטיית המים הערבי.
 3. הקמת אש"ף, "ארגון לשחרור פלשתיין".
- הקמת אש"ף** - גוף המיצג את הפלשתינים, בראשו עמד אחמד שוקירי. כעבור שנה אומצה האמנה הפלשתינית שקראה להשמדת ישראל (1964) נקבעו בה מספר עקרונות יסוד:
1. פלשתיין היא מולדתו של העם הערבי הפלשתיני.
 2. האזרחים הפלשתינים הם האזרחים שישבו בפלשתיין עד החלטת האו"ם ב-29 בנובמבר 1947, וצאצאיהם.
 3. היהודים שיש להם זכות להישאר בפלשתיין הם אותם יהודים שחיו בה עד הצהרת בלפור.
 4. היהודים אינם עם אלא דת ולכן אין ליהודים זכות למדינה משלהם.
 5. אין קשר היסטורי בין עם ישראל לפלשתיין.
 6. לישראל אין זכות קיום, הציונות היא תנועה אימפריאליסטית וגזענית.

7. המטרה היא הקמת מדינה ערבית, דמוקרטית חילונית בפלשתינ. בתחילה אש"ף העדיף שיתוף פעולה עם מדינות ערב אך ב-1969 סולק שוקירי מההנהגה ואת מקומו תפס יאסר ערפאת מהפתי"ח, אשר אימץ את המאבק המזוין כמדיניות מחייבת כלפי ישראל.

מלחמת ששת הימים

הגורמים למלחמת ששת הימים:

 **המאבק על מקורות המים** - מתיחות גוברת בגבול ישראל סוריה מאז פרוץ הקרבות על מקורות המים/הטיית מקורות הירדן ע"י הסורים בגבול הצפון נעו ישראל וסוריה במסלול ברור לקראת מלחמה. **תפיסת השלטון בסוריה ע"י הפלג הקיצוני** של "הבעת" שקרא למלחמה בישראל וקיבל גיבוי אוהד מבריה"מ, הגביר את המתיחות בין ישראל לסוריה. הסורים שחשו מאוימים (על רקע נפילת 6 מטוסי המיג) דרשו ממצרים לבוא לעזרתם על סמך חוזה ההגנה ביניהם.

 **כניסת הצבא המצרי לסיני** - באמצע מאי 1967 החלה מצרים לתגבר את כוחותיה בחצי האי סיני (בעקבות פניית סוריה וטענות בריה"מ שצהל ריכוז כוחות בצפון). כניסת הצבא לסיני הייתה בעיקרה הפגנת כוח (שנבעה הן מהמחויבות להראות תמיכה בסוריה והן מצרכים פנימיים) שהלכה והסתבכה למלחמה כוללת.

 **דרישה לפינוי כוחות האו"ם מסיני** - נאצר לא הסתפק בכניסה ראוותנית לסיני הוא דרש את פינוי חלק מהכוחות מזכיר האו"ם ביקש לבלום מהלך זה ע"י הצגת התנאי או פינוי מלא או לא כלום, נאצר דרש פינוי מלא, בכך אותת לסוריה וירדן שריכוז הכוחות המצרים אינו מפגן ראוות. פינוי האו"ם החזיר את ישראל ומצרים למצב שלפני מלחמת סיני.

 **סגירת מיצרי טיראן** - לאחר פינוי כוחות האו"ם מסיני המשיך נאצר להתגרות בישראל וסגר את מיצרי טיראן. לאחר הכרזה זו החלה מצרים בשלב השני של גיוס הכוחות בסיני ונאצר קיבל גיבוי מלא למהלכיו מבריה"מ.

 **הידוק שיתוף הפעולה הכלל ערבי נגד ישראל**: ועידת הפסגה, ברית ההגנה בין מצרים לסוריה. הסכם הגנה בין מצרים לירדן- אווירת המלחמה התלהטה כאשר מלך ירדן חתם במפתיע הסכם הגנה עם מצרים וכעבור מספר ימים נחתם הסכם הגנה בין מצרים לעיראק. עפ"י הסכמי ההגנה יפקד הרמטכ"ל המצרי על הכוחות הערבים המאוחדים.

 **חולשת ממשלת ישראל** - פרישתו של בן גוריון ("האב המייסד") ומינויו של לוי אשכול (שנתפס כאדם הססן) בזמן מיתון כלכלי קשה חיזקו את התחושה אצל הערבים כי ישראל הולכת ונחלשת וזו השעה להלחם בה ולחסלה. תחושה זו התחזקה לנוכח התמיכה הרחבה של בריה"מ בערבים.

 **החרפת היחסים בין ארה"ב שתמכה בישראל לברית המועצות שתמכה בסוריה.**

 **הקמת אשף** - אשר דרבנה את פעולות החבלה בישראל, הביאה לפעולות תגמול רבות שהבולטת בהם היא בכפר סמוע. פעולות אלה חיממו את האזור.

עמדת המעצמות

 **ארה"ב** התנגדה לפעולה צבאית כלשהי הן מצד ישראל והן מצד מדינות ערב, מאחר ולא רצתה להיכנס לחזית נוספת (לזו של ויטנאם).

 **בריה"מ** - מדיניות פרו ערבית, גיבוי מוחלט לכל הפעולות (חסימת המצרים ושיתוף פעולה צבאי עם ירדן) וחימוש רב בנשק סובייטי.

 **צרפת** - הביעה תמיכה במדינות ערב תוך אזהרה חד צדדית לישראל לא לנקוט יוזמה.

 **בריטניה** - הביעה אהדה לישראל, המשיכה את הקשרים הפוליטיים והכלכליים עם ישראל על אף האינטרסים הכלכליים (בעיקר הפקת נפט והעברתו) במזרח התיכון.

מטרות ויעדים של ישראל

- כיבוש מצרי טיראן כדי אפשר שיט חופשי במפרץ אילת.
- לערער את המערך הצבאי של מדינות ערב ולחזק את כוח ההרתעה של צה"ל (במיוחד לאחר " תקופת ההמתנה" המתח הרב שליווה אותה, מצב הרוח הלאומי הנמוך, מרד האלופים והנזקים הכלכליים הרבים אותם גרמה מהלכי המלחמה)
- להסיר את האיום הישיר והמתמשך של מדינות ערב על זכות קיומה של ישראל.
- לתקוף ולכבוש את המבצרים הערבים שמהם הפגזו ופגעו ביישובים ישראלים.

מהלך המלחמה:

צה"ל התכונן היטב מאז מלחמת סיני, לחיל האוויר נוספו מטוסי קרב חדשים והצבא צויד בטכנולוגיה מתקדמת.

עליונות אווירית

ישראל השיגה עליונות אווירית (מדינות ערב איבדו את יכולתן לתקוף מהאוויר) באמצעות תקיפת חיל האוויר (ב-5 ביוני) את שדות התעופה של מצרים, ירדן וסוריה. ביום אחד הן איבדו כ-400 מטוסים (ישראל 19) ושדות התעופה שלהם נהרסו בהפצצות. תקפת חיל האוויר באה להתגבר על מערך בעל מאות טילי נ"מ סובייטים שהיו פרוסים לאורך התעלה. כעת יכלו כוחות השריון לנוע קדימה וללא הפרעה רצינית מן האוויר.

בחזית הדרום (מצרים)

צה"ל נכנס לסיני ורצועת עזה עם כוחות שריון גדולים. הכוחות דהרו קדימה והצבא המצרי נסוג, תוך שלושה ימים נכבשה סיני כולה וכוחות צה"ל הגיעו עד תעלת סואץ ומיצרי טיראן.

בחזית המזרחית (ירדן)

הירדנים פתחו במלחמה כנגד ישראל לאחר שהיו בטוחים שהמצרים יביסו את ישראל כבר ביום הראשון. הלחימה בחזית הירדנית התמקדה בשני מישורים: **במישור האחד** כבשו כוחות צה"ל את כל הגדה המערבית ורוב ערי יהודה ושומרון נפלו בידי צה"ל ללא קרבות ממש, להוציא את שכם, **במישור השני** התמקדו הקרבות בכיבוש ירושלים. ירושלים נפלה בכ"ח באייר (7 ביוני), ומוטה גור הכריז "הר הבית בידנו. ודגל ישראל הונף מעל הכותל.

בחזית הצפון מזרחית (סוריה)

במהלך המלחמה לא עשו הסורים ניסיונות לכבוש שטחים בישראל אך הם הפגזו ללא הפסקה ישובים ישראלים. הלחץ לפתוח במלחמה נגד סוריה גבר מכיוונים שונים: יישובי החולה, מן הממשלה ונציגים מיישובי הצפון. המלחמה התנהלה יומיים (9-10 ביוני) במרוץ נגד הזמן לפני שתושגי הפסקת אש מטעם האו"ם. תוך יומיים הייתה רמת הגולן כולה מהבניאס בצפון ועד אל חמה בדרום וקונייטרה במזרח בידי כוחות צה"ל. כוחות צה"ל היו 40 ק"מ מדמשק.

הרב גורן תוקע בשופר



השפעות מלחמת ששת הימים על החברה בישראל

- ☆ החלה התעוררות לאומית דתית עמוקה שסחפה גם ישראלים חילונים רבים, בעקבות המפגש עם אזורים שהיו נחלת אבות.
- ☆ התפתחות ויכוח ציבורי על עתיד השטחים. מצד אחד "התנועה לא"י השלמה" שהפכה לתנועת "גוש אמונים" ומצד שני "שלום עכשיו".
- ☆ תחושת עליונות אופוריה הניצחון עורר תחושת גאווה.
- ☆ תנופה כלכלית-המשק החל לצאת מהמיתון שסבל ממנו לפני המלחמה וחלה התאוששות כלכלית מהירה.
- ☆ התגברות העלייה לישראל-בעקבות היציאה מהמיתון ולאור העובדה שהניצחון המזהיר במלחמה היווה מקור גאווה בקרב יהודי התפוצות.
- ☆ חיזוק המעמד של צה"ל בעיני הציבור בישראל-הדימוי של צה"ל כצבא כל יכול ושל קציניו כגיבורי ישראל התחזק לאור הניצחון בשדה הקרב. במערב,

תוצאות מלחמת ששת הימים:

- ☺ תבוסה צבאית למדינות ערב אובדן של כ-400 מטוסים, למעלה מ-500 טנקים, וציוד כבד רב. יותר מ-20 אלף חיילים נהרגו בקרבות ומעל 6000 נשבו (רובם מצרים). נפגעים ישראלים – 766 הרוגים וכ-2800 פצועים. (כללי)
- ☺ שינוי בתדמיתה של ישראל, מדינות העולם הכירו ביכולתה הצבאית של ישראל להביס שלוש מדינות ערביות בו זמנית. (כללי)
- ☺ כיבוש/שחרור שטחים ממצרים סיני ורצועת עזה, מירדן יהודה ושומרון כולל ירושלים המזרחית, מסוריה את רמת הגולן.
- ☺ הרחקת סכנת הפלישה הערבית – הרחקת גבולותיה של ישראל העניקו לה יתרון הגנתי. בין ישראל למצרים חצץ מדבר סיני, בין ישראל לירדן נהר הירדן ובין ישראל לסוריה רמת הגולן.
- ☺ ניתוק היחסים הדיפלומטיים בין ישראל למדינות מזרח אירופה- התבוסה של מדינות ערב נתפסה כתבוסת בריה"מ ולכן היא ומרבית מדינות הגוש הקומוניסטי מנתקים את קשריהן הדיפלומטיים עם ישראל.
- ☺ תחושת אופוריה- יוקרת צה"ל הרקיעה שחקים, תחושת האופוריה העזה גרמה לצה"ל להתעלם מהצורך לשמור על ערנות לקראת מלחמה נוספת. (מלחמת יום הכיפורים)
- ☺ מחלוקת פוליטית בישראל- בין הימין שרצה בהמשך השליטה בשטחים (כדי להרחיק את גבולה, וקלף מיקוח במו"מ לשלום עם מדינות ערב). ולכן עסק בהתיישבות לבין השמאל שרצה להחזיר את השטחים למדינות ערב (מחווה שתוביל לשלום, חשש משליטה על ציבור ערבי גדול אשר עלול להביא לעימותים והתנגשויות).
- ☺ ירושלים אוחדה- איחודה של ירושלים כבירה הפך למוקד ויכוח בין ישראל לערבים. (חזית ירדנית)
- ☺ שליטה על אוכלוסייה ערבית-רוב האוכלוסייה שהתווספה (יש"ע) חיה בתנאי חיים ירודים וצפופים, הם חשו מדוכאים תחת השלטון הישראלי, ערכו מהומות, הפגנות ופעילות חבלנית. שליטה על אוכלוסייה כה גדולה דרשה ארגון מנהלי, הקצאת משאבים כמו: סלילת כבישים, בניית מפעלים.

שאלות מבחינות בגרות

1. תוצאות מלחמת ששת הימים השפיעו על החברה בישראל. הצג שתי השפעות כאלה.
2. כתבי שתי תוצאות של המלחמה בחזית ירדן במהלך מלחמת ששת הימים.